Ա. Ջ. Դ Ա Ր Ա Ր

Ե Ա Մ Ս Ո Յ

1795

Յ է խ ա ն ո ւ թ ի ւ Պ ո փ ո ւ ճ է ա ն Պ ա ր ս է ց ո ւ ա ր ք ե ա յ ն է խ ա ղ ա ղ ո ւ թ ի ւ Վ ա ր ա ժ ա ն ի ա ն ո ւ Ք ո ւ ղ ե ց ո ւ , Ս ի ւ ն ի ո ւ Ո ւ ի ա ռ ա ն ա յ Ա ր ա ր ա ւ ո ւ ի ն , և ա յ ժ ա ւ ո ւ ի ն ի 6 9 է ր ո ւ ի ն ե ր ի ն Ա ի ն ո ւ ա ն ա յ Ա ր ա ր ա ւ ո ւ ի ն

Վ ա ռ ա ն է ն ի ն Ա ր ա ր ի ի ն և շ ա ն ի ն ձ ո ւ ա ն ե ն ք ի ւ ջ ի ո ք ի ա ն ա կ ե ն ք ո ւ ց Ա ր ա ր ի ի ն ա ռ ա ն ի ն ի ն ի ն ի ն ի ն ք ի ւ ջ ի ո ք ի ա ն ա կ ե ն ք ո ւ ց ի ն ի ն ի ն ի ն ի ն

Աբեղաքարը, որոյ կացեալ, ամն՝ 8

Ցետ որոյ յաջորդէ պատմել նորա առքին Հայոց ՔԷ
Օնարն. Ասա որպէս ստացաք ելեալ զբուռ ծանու- ՁԲ
՛ի սին անապատէն անցանէ ընդ ծով՝ և հարաձ ակողմ
և յարևելս, վն սէ ր ե ա լ և կործանեալ պ է ր ե ս
ցէ զհամայն իւ ապաշխարութեան ազգացն՝ բայ՛ի
հռոմայեցւոց։ Եւ զօր մեծ գումարեալ հոգա
րացին, և պատեալ՝ և լքեալ զբանակսիւք
զօրս յանցաց կոտորեցին որ յարտաքին, ուստի և էր
այնք պակուցեալք՝ զԿՉ ընկալ Սէ խաչն յոյժ
ճեպով յղեն՛ի բզնդիայ, վն մի վն յամին՛ի յա
նօրինացն և պ է ր ե ս ցի։ Իսկ յայնմ հե տէ ազգ և
ազգ՛նք երկուցեալք՛ի յահէ նոցա։ Ասա պէս և ի է
ոդորոս զօրավարն հայոց՝ մեկնեալ գտաչի՛ի կոյ
սէ ր է հանդէ ր ձ այլովք խորհրդակցօվք հնարանդ ին
՛ի տարկուի՛ էն տաճկաց, դնել զոսկ ընդ մահս,
և կռել զդաշինս ընդ դժոխոց։ Եւ ապա յե տ
խոպան տիրե լոյն իմայէլեան տոհմին կայաս, առ ին
պատանդ յամ գլխաւորաց աշխարհին, զկանայս,
զորս տե ր ս և պ ո տ ե ր ս։ Եւ սա ՛ի վեց և երորդի
ամի տէրութ ե ան իւրոյ՝ սպանանէ զ յաղկե ր տ տրքային
պատրիկ, և նուաճէ զպարս՝ ընդ լծով իշխանութ ե
իւրոյ։ Եւ սա տիրեաց պարսից, և ամենայն կող
մանց արևե լեայ, ամն՝ 12

Եւ սպա ընկալաւ զթագաւորութ ե ն Օմ ման ՂԴ ՈՀԵ
որոյ զօրավար և սպարապետն Աւ ա ր ի էտա զաֆրիկէ
Աբդ՝ առաջինն էր տաճկաց՝ ի հայս՝ էր՛ի ք ո ճ ո ց
հայկազեան տոհմարի ձգ։ Հրամանաւ օմմրայ էմի
րալմուհմին։ Եւ դարձեալ հրամանաւ օմմ մանայ
՛ի քաջ ա կ ան ու թ ե ան՝ ի գե տ ս ի և ի գե տ ս։ կարի բազմահոծ
և յորդագոյն զերծ արշաւեալ և եկեալ տաճկաց
՛ի յայրարատ գաւառ՝ հարեալ զգաշտավայրն ամ
և պաշարեն մայրաքաղաքին քաղցր։ Եւ առեալ
զնա յարքունից զառաջ քան յարեանէ քան

Աբդէլ-Ազիզ Հայոց Վէրջ

Զաքարիա Գոհանէս Կոստանդնուպոլսեցի եւ այլք

Թուրքին թուրքին

զալքին, եւ զարթ, եւ կանոյս, եւ հնազոյս աչաց իւր
եանց վարեցին ի գերեզմէնէ ոգիս։ 35000։
ուստի աշխարհս Հայոց դարձեալ ի բաց կոյսին յիշ-
մայէլեան բռնակալէն հնազանդելին ի Խոստայա-
թէ կայսեր։ Եւ հրամանաւ կայսերն կայուսեանեն
հրամանատար եւ կոմս բոլորագլուխ զհամբակ մտիկ-
նեան՝ որ էր այր յոգնագէտ եւ յոյժ տանձարեղ,
ի վերայ հայոսդանեաց։ զոր լսեալ ամիրապետին
զհամակ պատանդս հայոց առ Նասարակ կառոյց՝
ոգիս իբրեւ 1775։ Եւ զայս հոգի խոտովմեան
առաքի յայ ի միջ բանակին իսմայէլեան, եւ այր
զարամբք եղէլ իբրեզանչիւր ոք առ ազգ եր կա-
լեալ այր զընկեր իւր սպանանէր։ Նա եւ զոյք իս-
մայէլեան՝ որք էին յերգիխատ, միաբանեալ ընդ
կայսեր յունաց Հաւատացին ի քր, եւ մկրտեցան
արք իբրեւ վեց հազարաց հոգւոց։ Եւ Օմէ ժամայ քա-
ղեալ զԺամանակս իւր սուտակի յիւրոյ գործոյն՝ ի
շինել ժամանակին, կացեալ ամս՝ . . . 14

Ցետ որոյ ի հպատ կամէր սեպհական եղ
զնշխանութիւն Ալի՝ որպէս Աբուբէքր ասէր հօր եղ
քոր Մահմետի. քանզի ասէր այլ ի ինձէ անկ
եւ պատշաճ իշխել՝ ի վերայ տանցիսոյ։ Հայոց սակայն
զերացեալ Մահի սպանանել զԱլի։ Եւ տալ ի ա-
պատրել ինքն իսկ՝ ի վերայ տարակիւացաւ՝ եւ
տանցիսոյ։ Այս ապար խոստոված ի մեղս ամ տեղիս
իւրոյ ինչ ունի։ Եւ ոմն ըստ խնդրոյ Նախա
բարեացն Հայոց՝ կայուսեանէ զգրիգոր մամիկոնեան
պահանակ համապատիւ կոմսութիւն եւ հրամանատար
Հայոց։ Իսկ ոմն կացեալ ի ժամս ոմն՝

Եւ ամս վարեցին՝ ի գերեզմէնէ ոգիս։ 35000։

20

Եւ ապա կալեալ զԱլի Նորա Իսլիա

որդի Նորա, եւ սա՝ իներ շինանակի ժամանակաց
ի ազատ ոգեալ, ամս՝ . . . 4

Աբդէլմէլէք։ Սա էր այր ժանտաբոյս եւ դաժա-

Նա-

Թուին Քրիստոսի

Թուին Հայոց

նագոյն, աշխարհաժեռն՝ և քակտիչ ամրոցաց։ Եւ
յաջորդ սորա ջոկէ ստեփկան անուն Աբգար
՛ի Տոյս։ որոյ կալեալ զիշխանան հայոց՝ ընդ որոյ և
զաջ Հայրապետն Յովհաննէս, և տուեալ տանէ ՛ի դա-
մասկոս։ Եւ որով և զաջն Դաւթի ՛ի Դաւթին քա-
ղաքի կատարեցաւ ՛ի Քրիստոս։ Եւ յաջորդ սորա լինի
կռիւն ՛ի վարդանակերտի, և քնաջինջ կոտորումն
իմայելեան քանակին։ Եւ ապա Աբգար անդր զօրա-
պետաւորէ ՛ի Տոյս՝ առ ՛ի քանդել՝ հրդեհել՝ և
սպառս դուռ կոթծանել զկեղեցիս հայոց, և առ
հատատակ գերել, և կերակուր տալ անողորմ որոյ
առ որ ընդ դէմ գնացեալ աջ Հայրապետին Յովհաննէս
՛ի դամասկոս, և արդէլ գնալ ՛ի ջարեւացն զոր առ-
նել լսէր։ Այսպէս և զսա յայսմանէնց բաժական քի զ
ուսուցանեն հնոգոյն պատմչք, զորմէ մեզ ոչէ
պարտ միւսանգամ դծատրել, քանզի մեք ոչ ևս
՛ի տակի պատմագրոց, և ոչ կամէք մեր զբա-
ւականդակ զպարծս նոցա մատենագրել, այլ միայն
կամ, մեր զի զանուանս՝ և զթիւն նոցա ուրոյն յի-
շատակել։ Զայսու ժամանակաւ հրամայէ մահմետ
Զօրապետին Աբդլմէլէքայ՝ կամոյ ուսմն՝ որ էր
կամն կացուցանել ՛ի կողմանս նախճաւանի քաղաքի
զի կաչեսցէ խոնարհօք զղջմտախտմբ՝ և զհետ
լալոյ զանդս հայոց՝ իբրև պատճառանօք և լծէ
անցուցանել ՛ի հոմսոյս ազգանի, առնուլ հոգ,
և կամ դահեկան տուրս, այսինքն՝ էօզՓէ և
դառնալ։ իսկ նոքա վազվզակի գնան ըստ օրինի
պարսմնուելոյ իբրեանց՝ հոչտատիմ և իրաւ
վարկեալ զխորդախուելոյ գաղտնաձիգ սրտիցն։
Եւ ապա հրամայեաց և րկաս սրսկել զժողովն նոյ,
զոմանս հոչտաքել կեկեղեցին նախ քանդեալ, և
զկնի ՛ի կեկեղեցին խրամոյ, որոյ այժմ շամբի
ձոր ասեն։ և այրեցին զեկեղեցին ՛ի վեր քան նոցա
Զայս ամ, և առաւել քան զայս ոճիրս չարագոյնս
հա-

Թուին Քրիստոսի	Թուին Հայոց		
			Տառուցին ՚ի վերայ հայոց, և զբնաւ նախաթաթա-
			ազատաց քարձին խռչտանգանօք ՚ի կենաց, և վաշ-
			խարհս հայոց ՃԹ ամաւքեր արարին ՚ի տոհմէ նախա-
			րարաց, և յաճէտ ևս քան զայս արարին վատշուէր
			տառապանս՝ զորոց ոչ քաւեմ ուրոյն ասասցին վի-
			պէր։ Իսկ ապա յետ այսքանեայ չարաչարեցս մեռա-
			նի Աբդէլմելէք, որոյ կեցեալ ամս՝	21
Ը	ՃՀԳ	ՀՀԳ	Իսկ ապա փոխանորդէ զտեղի նորա Վլիտ
			որդի Նորա։ Այս կոչէ մահմետ զօրավարին տա-
			և փոխանակ նորա կարգէ ոստիկան ՚ի վերայ հայոց
			զաստլասվիզ անն՝ որ էր խօժ լսելեօք, որոյ եկեալ
			՚ի հայս՝ խաղաղացոյց յամ արձակմունս անիրաւուեաց
			աշխարհս։ Հինէ վերտին զքաղաքն Դուին հզա-
			րացոյն և ընդարձակեալ մեծաւթեք. քանզի
			ամէր լիէ ՚ի ձեռն իմ եղև կործանումն քո զաքիս
			և ես շինեցից զսա։ Ընտ որում և վասիլիր և յոյժ
			քաջական մանրամասնութեամբ ծանուցանէ քեզ՝ ով
			գրամատիկդ՝ և վե հազցնդ ՚ի խոհեմս նուագ լի
			իմ, հնազանդ և հաճաստաճառ պատուիրեաց։ Կոնդք
			եւթէ զայսոսիկ զբոյդք և զամ եղեալս ՚ի յորոց, մի
			ըստ միոջէ գրել և ՚ի հասարդուեւթէ ջոյեալ չանա-
			յեմք ածել. ապա երբ ըղձալեօն և տենչալեօն
			ժերոյ ժամանիցեմք պատուիրեւթէ որ յոյժ հարկաւո-
			րէ և վայելուչ, պիէ պատուիրեւթէ նե րկայիս՝ և
			ապեհնին ան յոյս յամ ազգաց։ Ամանաւանդ՝ զի
			առաջադրեալ պարծս մեր յոյժ երկարէ. և ժա-
			մանակ երկրածնոյ՝ սուղ, և անյոյս. ըստ մովսէսի
			հմտագոյն քերւթողն։ Իսկ յոյժ յոգնագունդ զօ-	խոր ՚ի պ ի ն
			զմահմետ զօրապետն ՚ի վերայ ճենաց ուխտէրն. և
			անտի ՚ի պարտեէ մտանել առ ժօմի ով ընդ կրօնիկս
			դառնայ։ Այր և կեցեալ և իմ ազաւորեալ ամս՝	22
Թ	ՃԿԶ	ՀՀԶ	Իսկ ապա յաջորդէ զգահ ատրուխ ե նորա
			Մուլէման. որոյ զօրավարէր Մսլիմ, տա արար
			գառամատուկ զօրաց քազմոյ՝ և էհան զՏրուսակ ՚ի

ձեռն մկնմայ դէպ ի քաղաքն դարբանատ. որք չոր
եալ գնան ի դարբանատ և հատածեն զ ղօրս հունաց
և կամէին կոտծանել զպարիսպն, քայց վտ գտման
գրոյն վերատին շինեցին զկիսակործան պարիսպն:
Եւ սա կացեալ ամիրապետ ընդ ամենայն ամս՝

3 Յետ որոյ ասի այնկամն զիշխանութիւն Օմար
երկրորդ, յորոյ աւուրս կատարեցաւ զվկայն քրի
ստոսի Ահան գողթնացին՝ կրելով զբազում չարչարանս
ի հնմին յօմարայ: Ասէր գնացք որ էին յարտաշատ Յո
հան, և շբեղ փառօք յարգեցաւ և եօթն անգամ
պճնազարդ ձիւ արքունական զգեստ զնմանէ: Եւ
սա պրկ ի թուղթ հաճատոյ սուտ Լեւոն կայսր յանուն
մկալել զնմանէ պատրաստախոհս՝ բազում ինչ ի
Ղուրանէ անտի իւրեանց զյոյժ առատապէս լագնու
արտաքս հանէ, և այլ բազում քարոզիչս ի առնել
լով ամենատպին երևեցաւ քան զամենեսին, որք
քան զինքն յառաջ ամիրապետէին: Եւ ապա յետ
բազում առատաձեռն քարոզիչ ելոյ մեռանի, ի ա
գաւորեալ ամն՝

4 Իսկ յետ Օմարայ եկաց իշխան Իզիտ: Սա
շարժեալ յասուն չարութիւն՝ խլեալ խեալ մարմնէր
ընդ ազգս քրիստոնէից, տայր հրաման խորտակել
զկենդանատրեալ պատկերս վրկչական, և սպա
հրամայէր զխոպս սպանանել և ջրել յերկիր:
Եւ ի կատարումն ամ չարութեան հասեալ ապա ինքն
խեղդեալ ի դիբէ ստուկեցաւ՝

5 Որոյ կացեալ իշխագաւոր ընդ ամենայն ամս՝

6 Եւ ապա փոխանորդեալ զիշխանութիւնն էա
շեմ չարագոյն ևս, քանզի սա ծաղրագոյն զհարկ
աշխարհս հայոց. և ապա սկսաւ գոռալ ընդ դեմ
յունաց, գալ նմա՝ ի հնազանդութիւն հարկատուութ
Որոյ չտեսեալ յանձն՝ առնէ հաշիւ զօրու ծա
նուս մալիմ զէղբայր իւր՝ ի վէր կոստանդնու պօլսո
ցի պատեալ նուաճեացն զյունս ընդ իշխանութիւն

խոշանգանօք խաբեալ կատեցին զազգս մեր որպէս

ասէրբահադչակ ՚ի հնոգոյն պատմութեանց իսկ Հայոց ԿՀ

արդեօք , ուրուք և կարես զբաղձանս ցանկութեանց

քոյ կատարել յաւուրցանել աներկբայ ։ Ինչ սա ընդ ո-

մանս խնդրեաց Տարկս ՚ի կենդանեացն և ՚ի մեռե- Սուբ

լոց՝ ոչք ընդ իւրով իշխանութիւն էին , վինչ զն

Տասոյց պամենեսեան ՚ի յետին ի շնաւորեցին զն և ա-

րար չքաւոր և ողորմելի ամենեցուն ։ Ինչ յետ ա-

ռաջել քան զայս ակրտպործութիւն մեռանի ։

Սա ի ապատորեալ բռնանդակ տմն՝ . . . ԺԵ

Թետ որոյ պատճառեն զնչխանութիւն Աբգա- Ղ ՀՕԹ ՀՀՈ

Ջուխար Աբգարեայ՝ որ և տա էր այր ապատ և ժանդ

ատատկեալ որոյ՝ Տանդչի երկիր ՚ի պղծութիւնէ Ի հն

Նորա ։ Ինչ յաճախ տորա քաղաքն՝ և պանա- գոխ-

նան վշտաբեր ախտիւ տուժատանօք չարչարեցաւոյ զ- գէր

գա մեր ՚ի ձեռաց ամենի և խստագոյն ատելու-

Նոց ։ Ինչ տորա դժուանդակեալ և քաշեալ զժա-

մանակ ի ապատորութիւն եանն , տմն՝ . . . ԺԶ

Թետ որոյ ի ապատորե Աբտոտի որդի ՚ի Ներ ՀԶԴ ՀՀՆ ԺՀ

որ և տա էր այր կսխարդ և սպատօղ Տաճատացե-

լոց ։ Քանզի զկնի մահուան Տօրն՝ ցրուեցաւ և վատ-

Նեաց զմ գանձս Տօր իւրոյ՝ որ ժողովեալէր ապա-

Տուի , և ետ զինքն ՚ի կսխարդութիւն ։ Ինչ ապա

զբաշեալ զկեանս իւր՝ մեռանի ի ապատորել տմն

Ինչ ապա փոխանորդ եզտուի Աբա- ՀՀԲ ՀՀԳ ԺԸ

սէ որդի Նորա ։ որոյ ոչ ինչ գործ արուի ՚ի գոգ-

ցեա իւն ցուցեալ տատկի կայտեալ ի ապատորն տմն՝ ԺԷ

Թետ որոյ ՚ի յինքն գրաւէ զնչխանութիւն իւնն ՀՀԴ ՀՀԴ ԻՕ

Ախտրան եղբար Նորա ։ Սա զբազում չարչարեաց՝

և ապա ինքն տատակի ի ողեալ զկնի երեք տրու

զաշակ ։ Աբտամատոյ տայ զքաղդատ , զդամասկոս

և զտորիս տայ Ղատամայ , իսկ զմահմուտն ընդ

իւր պահէ ՚ի խորտան ։ Ինչ յայսմ հետէ զնուճունա

և զթիւս ժամանակաց Նոցա ալլատաւրազ ետուն

Թուին	Թուին	Հայոց	Քրիստոսի
մեզ պատմիչք. [illegible]			
ռաւակասէր սպդին՝ որք կոչեալք՝ ի կողմանս տունց,			
որպէս վերագոյն ծանուցաք՝ [illegible]			
աստին. [illegible]		24	
Իսկ ի կնի տեղ հօր Մահուժատորդի նոր	ՇՃԵ	ՊՕՇ	Ի
ժառանգէ սա [illegible]		3	
[illegible] Մահման աբգլայ եղբայր նորա	ՇԷՕ	ՊԺա	ԻԲ
յաջորդէ զտեղի նորա. որ և սա էր այր արիւն			
արքայ և աւերօղ աշխարհի. սա յերկիր բիւր և			Մովսէս
յոլիւսան երրորդ [illegible]			աղուանից
մեցաւ արշաւել դէպ՝ ի հոռոմս, և շահատակել			ետ 3
ընդ նոսա. վասն որոյ կալեցաւ պնաւս հարիւր՝ և			հարիւր
դատարեաց՝ ի ինաւս զզօրս ընտիրս իբրև ՁԸ			ամ. և
ՀՕՕՕՕ. որք չամեաւք պնացին՝ առ՝ ի պաշարել			ետ՝ երկու
զմեծ քաղաքն կոստանդնու պօլիս: Ան[illegible] պօրոհիք			պատ-
կենան զաւտ և Ընդհատաւալ խաչին քրիստոսի՝ առանանեն			գեղ.
հոռոմք զառաքիկս. և առաքեն ու հարեալ խոպառ			յաջող
աստակեն զնոսա և զնոյն ինքն Մահման՝ կենդանա-			
[illegible] ի միջոյ:			
Եւ սա կացեալ [illegible]		21	
Եւ ապա կացեալ [illegible] Ընդառաջ	ՇԶԲ	ՊՀԲ	ԻԴ
եղբայր նորա. որ և սա պահականեալ զինքեանս [illegible]			
[illegible]		9	
Յետ որոյ տիրապետէ զժառանգութիւն իշ-			
խանութեան նորա: Ընդարձակեալ [illegible]	ՇՂՕ	ՊԽա	ԻԴ
նորա: Սա էր այր կենդանի և արքեղծող՝ և ոչ իմիք			Ի հին
փոյթ ինչ առնէր վասն շինութեան աշխարհի, և			պատ-
ոչ ինչ տեղի կանոյր՝ ի յանցից և՝ ի պատուհասից ժո-			գեղ.
ղովրդեան, և ապաիսպասալ խեղճ ռամկաց կա-			
[illegible]			
Եւ ապա յաջորդէ զինչխանութիւն Ջա-	ՇՂԲ	ՊՂԵ	ԻԵ
ֆար. Սա էր այր դաժանագոյն և ժանտասպարոյ,		5	
առ որով և սուրբ Սմբատ քաղաքապետն մեծ ըս-			
պարապետն կատարեցաւ: Յաւուրս սորա յոգն և			

թուին	թուին	անընդմեջ երկի չարչարանս կրեցին զազգս հայոց ՚ի
Հայոց	Քրիս.	ձեռս անագորոյն և անողոք ամեհի Ամիրային և
		ոստիկանաց , և յոյժ քաջութիւք տնպատտ անկեալ ՚ի
		ձեռս սրոյ նոցա , և սրախողող սպանմամբ արոյ յո-
		լովք նահատակեցան . և ոմանք ՚ի նախարարացն ,
		և յազատագունդ զբոյժ՝ և խառնիչափանճ ամբո
		խիչ ըստացան զՀաշտոտն անբիծ Քրիստոնէութիւն
		վարուց : Հայց յետոյ ապաշաւեալք զչարացան , և
		մեռան քրիստոնէաբար , և Թ ազգեան ընդ հարս
		իւրեանց : Իսկ ոմանք ՚ի նոցանէն ՚ի նոյն
		մոլորութիւնն , զոր ասեմ և զորոց յայնմահիւս և
		Համառօտաբար գործիւք ծանուցանեմն , քեզ , քաջա-
		պէս հնազգոյն պատմիչք : Արդ յետ այսքանաւոյ չա-
		րութեանց ՚ի կացեալ ընդ պարբերութիւն յոտիսմոսին
		շրջանակի ժամանակաց Թ ագաւորն և ամիրապետ
ԺԵ	ՊՀա	թամանդակ ամս՝ . . . . .
		Իսկ ապա Թ ագաւորէն Ահմատ որդի Նորա
	ՅՃօ	որ ալթակէտց կՀշտ պէշմանն հայոց որ և Թ ագա-
		ւորեալ ամս՝ . . . . .
ԻԵ	ՊՆՔ	Յետոյ պայազատէ պէշմանութիւնն Ամա-
	ՅՃա	մատ , որոյ թամանդակեալ և գործեալ զժամանակ
		տէրութիւն եանն , ամս՝ . . . . .
ԻԲ	ՊՄԿ	Իսկ ապա Ահմատ որդի աբգուլայ ժառան
	ՅՃե	գէ զպետական իշխանութիւնէ , Ամա ՚ի յաթբեկու-
		իւրեմ սպանանէր զթագաւորութիւն եան , ամս՝
		որոյ թաւեալ զկեանն Թ ագաւորութիւն եան , ամս՝
ԻՓ	ՊՂԹ	Զկնի որոյ սերպհականէ պէշմանութիւնն Ամա-
	ՅՃը	հատի , սա եւ ՚ի խորասանայ՝ և եկն ՚ի քաղաստ ,
		որ և Թ ագաւորեաց ամս՝ . . . . .
ԼՁ	ՊՃԹ	Իսկ զկնի նորա տիրապետ զաբբասեանն Ահ-
	ՅԺթ	մատ , և յաջորդ ժամանակս սորա փոխադրեցաւ
		պէշխանական պետութիւնն ՚ի ցեղէ ալէմն՝ առ
		տոհմն մահմետի , որոց սիրելիական ազգ սոքա

Քանզի Ալևական ցեղին շնոյ ազգ վերայձայնեն , և

Ե՛ մահճաւոտական տոհմին սիրելի · որպէս և յոյնն /	թուբլն	թուբլն	
քաղցից խակէ արդեւօք ։ Զորոյ և արդ կամէ լինել	հայոց	քէ	
ճառել , և պատճառն և կէտ իրաց ժամանակաց նոցա			
ստուգութեան յիշատակէք շարադարդել ։ Եւ սա կըս			
ջել կարեմ իւր մեռանի , կոչել լծ ազատիս սմն		28	

Խրատ քահանայութեան պիտոյից ։

Ե՛ ապա կարի նորա պատշաճեալ պիշխանութիւն	ՅՃՔ	Չօգ	Լ Ը
Աբելայոս ։ սա մեռանի կոչել լծ ազատիս		20	
ասես			
Ցե՛տ որոյ ի յինչէն եղեւ ազդել կորիկէ ըն	ՅՀՔ	ՉԻգ	Լ Ի
տէրութիւն , Արտհուանոս որ և սա պատճառեալ		6	
տիրեաց ընդ ամենայն սմն			
Զկնի սորա ժառանգէ պատգամաւորական	ՅՃԸ	ՉԻԹ	Լ Ծ
պիշխանութիւն Զ ոգիսար ե կիրսրդ , որ և լծ ա		24	
զատիս քաւորաց քովանդակ , սմն			
Եւ ապա ժառանգէ պատրիկան տէրութիւն	ՅՃՔ	Չ Ճ Ք	Լ Կ
Աբուհնատր , որոյ ոչ և երկարատեւութիւն ժամանակ			
կենացն , այլ սակաւ ամօք զբաւեցաւ ի կենցաղոյս			
կացեալ սմն		1	
Իսկ զկնի նորա փոխանորդէ պիշխանութիւն	ՅՃԴ	Չ Ճ Դ	Լ Կ
Աբելայոս , սա լծ ազատիս եալ սմն		5	
Ի՛ զկնի նորա յաջորդէ պիշխանութիւն	ՅՃԵ	Չ Ճ Լժ	Լ Կ
Աբուսահլ , որ և սա լծ ազատիս եալ , սմն .		2	
Ցե՛տ որոյ գրաւեալ տիրապետէ պատ	ՅՃՕ	Չ Կ ա	Լ Կ
գաւորութիւն Աբուլխանմա , որ և սա տիրէ սմն		9	
Զկնի սորա լծ ազատիսն , Աբդամէլ սա	ՅՃԿ	Չ Կ Կ	Լ Կ
տիրեալ զտէրութիւնն , սմն		29	
Ի՛ սպա զվեհ հոգիսա պիշխանութիւն պատ	ՅՃԹ	Չ Կ Ե	Լ Կ
ապատե Աբուբաքր , որոյ մեռեալ ի կենացն լեալ			
կենաւոյգ , կոչեալ լծ ազատիս , սմն . . .		19	
Ցե՛տ որոյ կարիս պիշխանութիւն Աբլաբաս	ՅՃԺ	ՉՃԴ	Լ Ի

ՆՂԾՄԱՆ և կործանման տոհմից իշխանութեան ։ Թող ին
Ուստի և շփոթեալք խանդարին ՚ի կանոն անկեալ
անուանք ամբարիշտ բռնաւորաց ՚ի հնագոյն պատ-
մագրաց , և ժամանակագրաց ։ Բայց ես ՚ի բազում
տեղիս որոնելով զտիւ զանուանս զայսոսիկ ՚ի քրիստ-
կօնաց և ՚ի գաճաճանագրաց ոմանց , որք աստէն
արձանագրեցաք , բայց զի իմս յոմանց ոչ գոյր
պրեալ ՚ուստի և մեք զանց զնոքօք արարաք որպէս
՚ի վեր անդր յայտնի իսկ ։ Արդ ՚ աստանօր ՚ի
վերջ հասեալ գտադարի Ամիրապետութեան ՚ի
ցեղէն իսմայէլեան ՚ որք ՚ի մահմետ սկսեալ մինչև
՚ի մաղսութեան Ամիրապետն են անձինք քառասուն
րորդ և չորրորդ ։ և տեւեաց զժամանակ որոց ՚ի
մահմետ սկսեալ ՚ մինչև ՚ի սպառնութիւն Ամիրապե-
տութեանն յորոց , որ ելեւ արմատացինք կործանութիւն ԵՂԴ ՃՕՂԵ
՚ի լծոնցս ՚ ժողովեալ շարադրին ամք ՚ ՆԻԴ 424 ։
Եւ ասա սկզբնաւորեցաք ՚ի տանէ սկիզբ ամսոց
թուոցդ թագաւորիլ որք յետ սոցա կալան զըլ
բռնակալութիւն զսոցանէ այժմ պատրէ ինձ քա-
ցայայտել սակաւ ան զգուշիւք եթէ ըստ որդեօք
անկամ պատկան ընդ անուն թին ՚ի ձեռս սոցա ։

Ա՛ռն բռնակալութիւն սկիզբ ունէր ՚ի հին պարսից , բռնա-
կալէին ընդ որոց էր ասորեստ և նաբիէն Տղէն
Սուրան ՚ յորմէ մեր պատմութ , և գոլեալ հասոյս ցբռ-
նակալութիւն թ սկիզբ ։ Պարս ԻՀ ԻՀՈՒԴ ։ Ե ։

Ես արդ ՚ կամ նոցա առնուն զբռնակալու-
թիւն թագաւորութ սկիզբ սկսից ՚ի յայնէն ըստ ճշմ
յառաջ եղեալ ։ և այսպիսի պատճառաւ ԵՂԵ ՃՕՂԵ
բռնակալեալ տիրեն ՚ի կողմանցս արեւելից ։ Քանզի
ասեն ոմանք ՚ ըստ եպետ և այլք ոմանք այլեայն կերպիւ
գրեն

գրեն , Թէ ընդ դիմաւթիւն կրեալ Ամիրային ոչն
՚ի հնդկականացն , հրաժիրեն զայս յոգնառատ
խաստմամբ պարգևաց վխուժադուժ սկիւթաց ոչին
՚ի մարտակցութիւն : Եւ մարտուցեալ որովք՝ ժա
մանակս ինչ նուաճէր զայսոցմանն , և վէ կամէր
կրկին անգամ գումարել ՚ի մարտ անդրէն դառ
նալ՝ արգելոյր զնոսայն : Եւ ՚ի լինիլ պատերազմանն
լքանէր ղկենցաղս արքայն , խոկ մեծացոց՝ կամ
քակտիացոց , այսոցիքն՝ մարտց լինին դաշնադրք
ընդ օտարան , մերժելոյ զպարսիկսն : Եւ ՚ի գրաբե լ
նելն ՀաշանուԹիւնն՝ սկիւթացոց բառնան զյոլովից
ազանց տէրուԹիւնն՝ մեծամեծ պատերազմօք՝ ան
ողորմագոյս զանճնեանն անտանել լով , իսկ վիխոյ
էլ տարին՝ այսպատրուակ լինի կերպիւ կենալ ի աշ
խատիլ , ՚ի զրպէտ և որով կարես չխալիր առնել ,
սոյնպէս և այլք ոմանք ՚ի նոյն ժամանակագրոց
և պատմագրաց այլպէս ճառագրեալ վիպասանեն
տակս յորոց : Զորոց և իմ առեալ մատենագրու
քեալ ծանուցանեմ՝ Քանզի սոքա են ազգ ինչ
սկիւթացոց ասիոյ , որք և կոչին Թուրքմանք որոց
ոչ պհական բնակուԹիւնն յարևելից կողմանէ
կասպից ծովուն , և կոչի Թուրքաստան : Արդ՝ յո
ռաջն ելն սոցա՝ եղև յաՀուրս կամպիւսէս ար
քային պարսից՝ որդւոյ կիւրոսի , զոր ե րկրորդ նա
խագոյնսոսոր կոչեն ոմանք զնա : ոմն վարձեաց ՚ի
Թուրքաց՝ և որովք պարտեաց զնոսայն ընդ դիմամարտն
իւր , և առաքեաց ՚ի ձեռն հոգոփեռնեայ ՚ի պարէս
աինէ : Իսկ երկրորդ ելն սոցա եղև ՚ի ժամանակս
տաճկաց պետուԹեան ՚ի Թուրքաց Տայկապետն տու
մարի քՃՀ օ : Եւ ապա ամ յամի ևս քան զնս զնո
րացեալք՝ առին յերկիրն պարսից , և անտի բա
ժանեցան ՚ի քան և ջրտ ցեղս , և պատերազմեալ
առին զբաբիլոն՝ և վհատացան պետուԹիւնն տաճ
կաց , և ինքեանք դարձան յօրէնս մահմետի : Ընդ

Թ	Թուին Քրիստոսի	Թուին Հայոց	Պատմագրութիւն

իսկ և ի ՀՃՂԷ ։ Թուականիս Հայոց՝ յոխտուն Տրդատ
ական յարձակեցան ՚ի վերայ վասպուրականի աշխարհ Հայոց ՔԲ
նին , ուր Թագաւորէր յայնժամ սենեքարիմ տէր
քան Հայոց ՚ի զօրին տարծրունեաց ։ զոր տեսեալ
Թէ ոչ կարէ ստանալ զնոսա , եւ Թողուլ զաշխարհ
իւր , և ետ դմասին կայսր յունաց քսաներկու
քեղս ճշ և վեցհազ մեծամեծս 4000 ։ Եւ ինքն
դնացեալ ՚ի կողմանս արեւմտից չորեք հարիւր հա
զար արամբք ։ չոգաւ և բնակեցաւ ՚ի սեբաստիայ
մայրաքաղաքի առաջին Հայոց ։ Եւ ապա ՚ի ՂՃՂԴ
Թուականին տիրեցին առ Հասարակ ամ կողմանցս ա
րեւելից , և միջերկրեայ գաւառացս , և զինչ անուա
Թիւն տաճկայ քնաջինջ արարին , և սպառապուռ
կործանեցին ։

Իսկ Թագոմայ արծրունի գրէ Թէ ՚ի 470
Թուականին դէմ եղեալ գնացին արծրունի Հ տա
Էորն սենեքարիմ ընդ չորեքտասան հազար արամբք
՚ի յաշխարհն յունաց և անկան ընդ լծով ծառայ
ութեան հռոմոց ։

Իսկ Տօղրիլ նուլթանն ապա ելև քառա
կալ՝ և տիեզերակալ ամ կողմանցս արեւելից , ան
ցին յորևմուտս ։ Ապա բազում և պանազան ոճիր
չարուԹեաց գործեաց ՚ի հայաստանեայս ։ Ապա էառ
զարծն , զմելտինէ , զսեբաստիայ , և պայս քա
ղաքս քաղեամն , անողորմ և անխնայ կոտորեցին զքա
զամն ՚ի քրիստոնէից , և զյոլովս գերեցին ՚ի յաշ
խարհն պարսից , և զաւազամ ազ ինասարան ՝ և զկ
հայկազն եկեղեցիս հրդեհալ՝ կիզեալ՝ և աւերեալ
քակեցին ։ Եւ ապա զկնի պատանցից չարուԹեանցս
այսոցիկ , որոյ տուժատեաց գազգ մեր՝ և զամ աշ
խարհ՝ մեռանի , կացեալ Թագաւոր , սմա՝

ՃՂԵ Ամ ՃՕՃԴ ՃՕ

Եւ ապա զտեղի նորա յաջորդէ Աբրիա
սանն եղբօր որդի նորա ։ Նոյնպէս և սա էր այր
աբրնահեղ՝ և գայլ մարդակամն , և աշխարհա
կոր

կործան · սա էառ զհռչակաւոր և զարքայանիստ
մայրաքաղաքն Անի, որ էր շինեալ յայրատեան
աշխարհի 'ի շիրակ գաւառի 'ի վերոյ ախուրեան
գետոյ՝ բարձր և ահաւոր պարսպօք, զոր առեալ
անօրինացն 'ի Հռոմ թուականէն, իսպառ կործանեցին
զվայելչազեղ և զչքնաղակերտ քաղաքն, և զոյն։
Եւ սա ետ մարտ ընդ սպկին յունաց, և ձերբա-
կալ արար զկայսրն նոցա · քայց յետոյ արձակեաց
գնա պատուով՝ ոչ սպան, զի այնպէս ախտ եգալ էր
ընդ նմ։ Եւ թէպետ անպայազատ զազգն մեր
դտխանձ՝ խնայեաց սպանանել զկայսրն սակայն
անգութ և անխնամ ազգն յունաց՝ նենգաւորք
և խոյտառականօք խաբեբայութեանն զերկոսին լու-
սաւորեալ նորա յորմէ կակծոյն՝ անկեալ մեռանի
կայսրն։ Եւ սա տիրեաց մինչև յանտիոք, և զայլ
բազում գաւառս նուաճեաց ընդ իբրև։ Եւ սա
տակաւին մինչև մրմնայր պայազնութեամբ տիրել
տիեզերայ՝ յուզեցան 'ի վերայ նորա գաստաստանք
արդարադատին 'Ա և երկայնամտին, յանկարծ և
յեզակարծ ժամանակի սրահաղթող լեալ՝ բազում
ամբարիշտն յերկրէ, և ոչ եւս զփառս Նմ։
Եւ սա՝ որպէս ասեն, մինչչև էր թափեալ ջեր-
մանջերմուխն 'ի փորոյն, հայեցաւ ընդ սպանօղն և
յոժ քաոսեալ զարհուրեցաւ · և առաւ արձակել
և թափեալ զդառնասեալ շունչն սատակի՝ իջա-
նել լով 'ի սանդտրամեաս դժոխոց, նեղակեալ ծր-
դեալ՝ և տագնապեալ զամենայնէր զհոգի խոր-
արեամբ անմեղաց և արդարոց, կեցեալ 'ի կենցաղս
բազանդակ թագաւորութեան, ամս ·

Ցետ որոյ սէ պհականէ զպետութեն ՍԼԵ-
ԼՒՔՋԱՀ որդի Նորա, սա 'ի դաւն արմատոյ՝ պատուղ
յոյժ անուշակ և քաղցրագոյն երևեցաւ · և 'ի փշա-
բեր ոստոց՝ վարդ կամրեր բուրեան փթթեալ բազ-
մանայ
քաղեցաւ։ Քանզի սա որպէս առեն զորմէ, զկնի

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ա՛ԼԻՓՓԱ կործան · սա էառ զհռչակաւոր և զարքայանիստ
ԱՆԻ և 'Ի մայրաքաղաքն Անի, որ էր շինեալ յայրատեան
ՀՆԴ պարսպ աշխարհի 'ի շիրակ գաւառի 'ի վերոյ ախուրեան
ՆԱ ՓԼՒՓ գետոյ՝ բարձր և ահաւոր պարսպօք, զոր առեալ
անօրինացն 'ի ՀԺԳ թուականէն, իսպառ կործանեցին
զվայելչազեղ և զչքնաղակերտ քաղաքն, և զոյն։
Եւ սա ետ մարտ ընդ սպկին յունաց, և ձերբա-
կալ արար զկայսրն նոցա · քայց յետոյ արձակեաց
գնա պատուով՝ ոչ սպան, զի այնպէս ախտ եգալ էր
ընդ նմ։ Եւ թէպետ անպայազատ զազգն մեր
դտխանձ՝ խնայեաց սպանանել զկայսրն սակայն
անգութ և անխնամ ազգն յունաց՝ նենգաւորք
և խոյտառականօք խաբեբայութեանն զերկոսին լու-
սաւորեալ նորա յորմէ կակծոյն՝ անկեալ մեռանի
կայսրն։ Եւ սա տիրեաց մինչև յանտիոք, և զայլ
բազում գաւառս նուաճեաց ընդ իբրև։ Եւ սա
տակաւին մինչև մրմնայր պայազնութեամբ տիրել
տիեզերայ՝ յուզեցան 'ի վերայ նորա գաստաստանք
արդարադատին 'Ա և երկայնամտին, յանկարծ և
յեզակարծ ժամանակի սրահաղթող լեալ՝ բազում
ամբարիշտն յերկրէ, և ոչ եւս զփառս Նմ։
Եւ սա՝ որպէս ասեն, մինչչև էր թափեալ ջեր-
մանջերմուխն 'ի փորոյն, հայեցաւ ընդ սպանօղն և
յոժ քաոսեալ զարհուրեցաւ · և առաւ արձակել
և թափեալ զդառնասեալ շունչն սատակի՝ իջա-
նել լով 'ի սանդտրամեաս դժոխոց, նեղակեալ ծր-
դեալ՝ և տագնապեալ զամենայնէր զհոգի խոր-
արեամբ անմեղաց և արդարոց, կեցեալ 'ի կենցաղս
բազանդակ թագաւորութեան, ամս ·

ՌՕՇԲ Ցետ որոյ սէ պհականէ զպետութեն ՍԼԵ-
ԼՒՔՋԱՀ որդի Նորա, սա 'ի դաւն արմատոյ՝ պատուղ
յոյժ անուշակ և քաղցրագոյն երևեցաւ · և 'ի փշա-
բեր ոստոց՝ վարդ կամրեր բուրեան փթթեալ բազ-
մանայ
քաղեցաւ։ Քանզի սա որպէս առեն զորմէ, զկնի

մանուէլ հօրն՝ զեղեցիկ և մեծապարդ կարգօք
յօրիներ զհանդէս յիշատակութեանն. և ոչ հե-
տևէր հօրն քարոզց և կամաց, այլ յաճէտ զընդ-
դէմն և զհակառակն մանաւանդ ախտիցն մինչ
ևս և մոռասոն իմն եղեալ՝ վնասուն պախարակէր
իմացմանն, իբր լեալ հակառակ խաղաղութեան,
և նենդհակ յանդգնէր՝ և յանդգնեալ կենաց մարկան,
արեամբ և զրկմամբ խնդացեալ։

Եբ սա հետևեալ իւն՝ ի քաղցրութենէ քա-
րոզին լծակցեալ, առնէր զինքն սիրելի ամենե-
ցուն. քանզի նա իսկ՝ էր և ապաստարարոյ՝ և մե-
ծախորհուրդ, այլ և տեսիլ մարմնոյ նորա վայե-
լուչ՝ և պատկան ի ագաւորութիւն։ Եբ սա ոչ այն-
քան մարտիւ և բռնութիւն, որքան սիրով և հեղու-
թիւն՝ զբոլորս հնազանդեցոյց պտիղն բս՝ ի դոյզն
ժամանակի. զոր այլք՝ ի ի ագաւորացն՝ յոգն ճգա-
նեալ, և կարի արշաւմամբ հասեալ, և կամ ի՝ ի
յերկար ժամանակս սորա խաղաղացաւ աշխարհ ամ,
մանաւանդ երկիրս հայոց՝ որ՝ ինախկին բռնակա-
լացն, իսպառասպառ ղկործանմանն բաժակ արբալէր
յանկալ ժամանակս վասն զի սաեն ի՝ յոյժ սի-
րէր զաղգս մեր, մինչ կի ասէին ի՝ եբ սա
ի Ա՛ն հայցեր. օշ ի՝ միայն ինչէր աշակերտել
և մկրտեալ Քրիստոսի կրօնից և կարգաց։ Եբ սոյն
յետ այսց քարոզց դարձաւնուի ես, մեռանի մե-
ծիքեան, զորմէ հասեալ լեալ յամանց՝ դեզուկուր
ի վիճակն լինել։ Որ և մատակարարեաց զընծիծայս
կենաց իւրոց՝ քարոզեալ տասն տարի ի՝ և ի կենաց՝ ի սպասան քաղաքի կայեր ի ագաւոր ամն՝ 20
Եբ կինի մահուան նորա անպատմելի լինի Եբ ևս
խռովութիւնս ոտից զոն 4 զի եղբայր նորա
զբդեաշն, և որդի նորա Ակակիոսն ընդ միմեանս
կռուէին՝ ի տիրել ի ագաւորացն, և սպան սպանանէ
զբդեաշն՝ ի բեկիարոսին, և ապա՝ ի յինքն գրա-

ՀԱՅՈՑ ԶԱՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ։ Այո՛ ոչ ինչ
գործ տալ եթանց , և կամ բարեաց ցուցեալ մե-
ռանի , կացեալ ամս՝ 13
Ի՛մ ասա սեպհականէ զգաւ իշխանութիւն 1307
Տափար եղբայր Նորա , որ և սա թագաւորել ամս 13
Չկնի Նորա ժառանգէ զտէրութիւն 1320
Լաստմուտ որդի Նորա , սա կեցեալ ի թագաւո-
րական կենցաղս ամս՝ 10
Յետ որոյ պայազատէ պիշխանութիւն Լո- 1330
լիք ։ Ընդ՝ յետ այսորիկ ոչ ինչ գործս նե՛ղ տա-
ծեալ զերոյ՝ գտաք՝ ի տուիեբս մատենագրաց , և
ժամանակագրաց նախնեաց , նա և ոչ պիտի ես ժա-
մանակաց իշխանութեանց որոց՝ ուրեք երբէք գտաք ։
Ի՛մ այս թուոյն վասն չգիտելոյ՝ և ի բազում տա-
րածելոյ իշխանութեանց աղագաւ , հնագոյն հատա-
գիրք՝ ոչ ուղիս՝ բացատրել ծանօթութիւն եւտն
մեզ զթուականս ժամանակաց իշխանացս այսոցիկ ։
Զոնկէ ինքեանք պարաճանդեալ պատուհասն ըզ-
պատմութիւն այնոցիկ , քաղնակալացն . որք՝ ի կող-
մանս Հայաստանեայց , պաղեստինացւոց , ասորւոց ,
և այլոց իսկ գաւառաց տիրեալքն էին , սաստի և
առքա՛ զանց արարին ։ Ի՛մ կամ ի՛ր չէ յաղագս չառ-
նելոյ ուշիք փոյթ՝ զառ յայցանեաց ի թողուլ ա-
պագային մատենագրութ զյիշատակս տիրացու-
ծութեա՛ , և կամ զի թուականս ժամանակաց գտոյց
վասն որոյ ոչ հասին առ մեզ ուղղագրութի՛ զնի՛ս
ժամանակաց նոցա և ոչ իսկ բացատրանութեալ եղև
մեզ՝ ինոցունց , կի որովք անսղալ և անվթար շարս-
դրեի զայսոսիկ ։

Յետ որոյ սեպհականէ զիշխանութիւն
Սանճար սուլթան ։

Ի՛մ ասա ժառանգէ զպետական իշխանու-
թիւն Դաւիթ , զսա ոչինչն Լրևտքն ։

Չկնի Նորա փոխանորդէ զգաւ տէրու-
թեան

Թուին Հայոց	Թուին Քրս.	Ամ	Ամ	Ամ	Ամ
ՌԾԴ	ՌԾԶ	Ա	Ա	Ա	Ա

Թեան Տօղբիլ Երկրորդ։
Ապա Մախսուտ։
Ապա Ալմն։
Ապա Տուղբիլ Երրորդ։

Ես յետ որոյ Քաղաքացիքն զոր սպանաւ Աշդ
ի Թաւրիզոյ ի Թագաւորացն, ի Ղազանէ, ապատանօր
քարձեալ կործանեցաւ զաբեալ ի նմանէ սկիզբն ազգին
Թուղքաց, որք բռնակալեալ տիրեցին ի վերայ
պարսից, և յայլոց գաւառաց անձինք առանն երթային
և շորրորդ սկսեալ ի Տօղբիլ առաջանալ, և եղև
բազմադակ ժամանակ իշխանութիւնն նոցա տարի
280։ Ես սոքա յետ երկար և բազում ժամա-
նակաւ տալով զգազազ առին զերկիր ընկալան
Թեան Հռոմոց, ել ըմանրկն կոստանդ ինու պօլիս ար-
կոյ միջև ցայսօր զգերութիւն նոցա, և կոչի իշ-
խանց քարքառոնն Ալիսմանն Հեօքմը, կամ փա-
տշահը։

Ձ ան Բանակատեղեաւ ազգին քաղաց ձերգից. այնո-
զորոյ՝ Բանակատեղեաւ մինչև ցկանրկնութ փայլել՝ անդակ
թաւէից։ Գլուխ ԼՒՆ Երրորդ. Ը

սկ արդ՝ սպառնայր Աճ ի հնուամն՝ ի ձեռն
Մարգարէի ու թուեն ասե լով Թէ՝ քաժակ
ոսկի՝ ի ձեռն իմում նաբուզոդոնոսոր. և
ում կոտիմ արբուցանե ի զնա։ Ան յոգ այլազգի և
զպանաքարոյ ազգս այս՝ ոչ միայն քաժակ, այլ
և մրուր դառնուեն Տանեալ՝ ի վերա ևր. վ քա-
զում և ազգի ազգի մեղաց մերոյ, որով ջուլնա-
նապատ բարկացուցաք զարարիչն Աճ՝ ի վերայ մեր
Նմին իրի և գաճապան տանջանաց՝ և ոչ խրատուե
Հառ. Աճ՝ ի ձեռն գսարմատացիս և զնկուճացիս,

և զ տունն պարսից , և նոքօք գաւառացաւ ընդ մեզ՝ ընդ
ըստ իրաւի և արդար դատաստանաց իւրոց : Արդ՝
սարմատքս այսօրիկ են քնակեալ ՚ի սկիւթիա գա
ւառի , այսինքն՝ ՚ի լճակի ալտան , որ մեծ և
ընդարձակ երկիր հիւսիսոյ՝ բռժանեալ լերովք
ական և յասիականն : Եւ երեքականն սկիւթիա ձգի
՚ի տունաւբիա գետոյ , և պատի առ երեքին միօտիս
ծովակին և առ քեռն խրիմաւ որ ՚ի վերայ ծո
վակն պնտոսի , և գայ հասանէ մինչև ՚ի մուտս գե
տոյն դանուբայ , որ լճանայ : Եւ են ՚ի նմա զանա
զան ազգ լճակարաց , որք կոչին առ հնոսարկ
փոքր լճակարք : Իսկ Ասիական սկիւթիա՝ որ և
կոչի ապախտարք , այսինքն՝ լճուրք զերմէ և կան
խաւ լսկ դոյզն իմն ծանուցի , ձգի յարեւելից կ
լճիշ գետոյ , որ վոլգա , և մտեալ առ կոապից
ծովուն ՚ի հիւսիսոյ կողմանէ , և տարածի յերկայն
մինչև ցեմաւձն լեառն , և անդր մինչև ցճենա ընդ
մէջ սարմատացւոյ՝ և արեաց : Եւ են ՚ի նմա յոյ
նաքիւ խուժադուժ ազգք լճակարաց , որք կո
չին սօգիք , լճուխարիք , հեպլճագք , և այլք որք
ամկօրէն կոչին եօպէք , քարայքալփաքք , խալ
մախ , պուխարայ , և այլք , և առ հնոսարկ կոչին
մեծ լճակարք : Արդ՝ զարմից Տէր Աստուած
նէ զպզդա նետոզաց՝ որք կոչին Գոխալք , զի են
ազգ ինչ լճակարաց ՚իյարեւելս , սակաւ ելս արաք
յարձակեցան ՚ի քուն քնակուածն նէ իբրեանց , որոց
նախկին առաջնորդ և հեղինակէր ճանկզգանն յե
րոյ առնու զիշխանութիւնն չաճաքիայ ան՝ և կամ
ՃՃ ցուքթոլան որդի նորա , որք եկին անդր քան զաշ
խարհն իբրեանց , և բռնակալեալ տիրեցին զպարս
և զամ տիեզերս , լիազոյնս քեզ ծանուցանէ պատ
մութիւն՝ որ վասն մեծի տանն Օրքէլեանց :
Այսց և զայս մեզ գիտել պատկանէ և կարևոր վասն
զի յորժամ հասցաւ ելանել սոցա ՚ի քրիստ քնա
կու

կուլինէ իւրեանց սիրեալ տատամեցաւ ընդ ամ
ուրք : որոց նախկին դէմառնէր ճակղան՝ որպէս
և յառաջագոյն իսկ բացատրեցաք : Այլ երբ՝ ի
կէտոց լճանի ճանկղանն , յայնժամ որդին նորա
Հասքաժանան՝ եւ եղեալ անհուն՝ և յոգնախառն հե
ծելօք , դայ արտաքս յիւրական նահանգէն՝ ի
լծուձոյն արամն ընդ՝ որպէս ի վեր անդր եդաք :
Իսկ ապա առաքէ զորի և քոջ զպատրաստեան իւր
Զօրման՝ կամ Զարմանոյին՝ ի վերայ ամ ազգաց ,
որոյ չէրեալ և իաղացեալ յոգնագունդ հրոսակքը
նուաճեալ հնազանդեցուց զաշխարս այնքան , որ
քան ձկտեաց զինքն՝ և էհաս վզտուվ ի բազկի
իւրոյ անդր : Իսկ ապա Հօքտէի տայն բռնակալէ
որոյ՝ և սերակնականաց վտիեվերա , որ և եղև
տիեզերակալ կայսր՝ ի վերայ պարսից , նա և ամ
ծագաց երկրի՝ որք ընդ իւրով իշխանութ էին ամն

Իսկ ապա վկնի օրոյ սերակնականէ վշխանու
լծ իշխանն Հոյինդան . սա որպէս ասեն՝ էր յայժ քրիս
տոնեայ ազգէ , և կարի բարեպէր : Ընդ որ վնաց մեծ
սաստ տ ի ես տն Հայոց Փարսն Համբատ՝ եղբայր Հեթ
մոյ առաջնոյ՝ կին լինկեցոյ աղքայի , յորմէ շքեղ
վառօք՝ և մեծապարկ պատուհասիւ յարգեցաւ : Ապա
եկաց տա . . . . . .

(Այս միրտկոս պատմագիրն գրէհեթ Խուկան
յաշխարհաց գոլով Հոռոմոց :)

Զնոր նորա պատահեալ գործոցն իշխա
նեն Հնդկաց Արանգոյ խան , սա հոռաստաց՝ ի ամ տարմ
իւրով՝ ի ձեռն առաջնոյն Հեթմոյ մոյ արքային մերոյ ,
և սա եղև զօրավէր և օգնական քրիստոնէից՝ առ
ի ազատել զաշխ երկիրն , և եղև լծ իւրանք հայոց
զամ ահռելս կենաց իւրոց : Ընդ՝ սա կալեալ զա
լծուինքնակալեաւ է , ասեն՝ . . . . . .

Իսկ ապա վախճանի զգահն կայսերական
Հուլաւուն , կամ Հուլաուին խան՝ որէր եղբայր ման

գոյ խանին : Այս ևս հաճատաց 'ի քէ , և միաբանեալ
ընդ կեղծմոյ հօրդոյ արքային ' առնու զքաղաքն ' և
զհալածական 'ի տաճկաց : Եւ իբրև կամէր ժողովել ըզ
զօրս իւր ' առ 'ի երթալ և առնուլ զքէ երկիրն ,
փախեցաւ յաշխարհէ , կեցեալ ի ապաւէնս , ամս
(Իսկ ոմանք գրեն ի է և զքէ քաղաքն էառ 'ի տաճ
կաց և ապա մեռաւ :)

Զկնի որոյ սեպհականէ զինքնակալութիւն
Աբաղան որդի Նորա : Այս էր այր զմարտիկ ,
և վայելուչ և չքնաղանձն , և 'ի ժամանակս ին
քնակալութեան սորա ասեն ի է ' էր առատութիւն ամ
երկիր , որոյ զքաջէր զկենս իւր մեռանի կեցեալ ամ

Իսկ յետ Աբաղանին ' նստաւ յաթոռ ին
քնակալութեան : Տագուտար ' կամ ի ազգէ դար եղ
բոր որդի Նորա ' որ և ահմոտ անուանեաց զինքն :
Այս կամեցաւ քակել զօրէնս քրիստոնէից , և առ
նել մահմետի զեմ ազգ : Բայց ամենազօրն Աստ ոչ
կամեցաւ անհնազն մարդասիրութիւն իւրով ' կալ
ցուել տյսպիսի յանդգնի և լքեանի չարիս , և վասն
լել զարև : այլ զօրացոյց զսրտիկն ' որ եկն և ըս
պան զնա , որ եկաց զամ ոճ ինքնակալութեան ամս
մին և ապա կորեաւ 'ի յարդունէն :

Ցետ որոյ ժառանգէ զաթոռ ինքնակալու
թեան Աբղուն որդի Աբաղանին , Այս ևս եկաց ոչ
ղեցիկ և հրաշալի քաղաքավարութեամբ , և ապա
մեռանի կացեալ ամ

Իսկ զկնի այսորիկ պատահէ զկայսերու
թիւնն : Քէ զամի զնն ' կամ Հէ զամի զնն , զսա
սպանին , որ եկաց կայսր ամս

Ցետ որոյ յաջորդէ զկայսերութեանն '
Խամ ազնն ' կամ քայիմ զնն , որ էր այր չար և
վնաս , առ հրամայեաց քանդել և աւերել զեկե
ղեցիսն , և զքրիստոնեայս սպանանել , որ ոչ քա
ջեաց ածել զկեանս իւր ' քան զամ , մի '

Զկնի

Թուին Թուին

Ա. Ի հին պատմիչ քահանայից եւ գիրս

Հայոց ՔԶ Ջկնի որոյ փախանորդեաց զեշխանութիւնն
Ք. ՃԾ Ղազարեան՝ կամ Կաստանոս։ Սա ի հալէտ յա-
ռաջնութեան եւ ի լեւեցաճ չարագոյն առ ազգս քրիստո-
նէից, սակայն յետոյ էառ իւր կին զդուստր
Տէրմոյ եւ ըստորդի արքայի Հայոց՝ որ ՚ի կիւլիկիա
յամի Տեառն 300։ Եւ ՚ի հայոց, 749։ Եւ նա
էատացեալ ՚ի Քէ մկրտեցաճ հանդերձ բազում
մեծամեծօք ի ամի արուց՝ վասն աքանչելեացն եղե-
ղոյ ՚ի վերայ մանկանն, զոր ծնուճ կին նորա դուստր
արքայի Հայոց վասն զի ծնուճ նա մանուկ մի գեղշա-
հեսիլ, և կոպտատարգ. այլ յորժամ մկրտեցին
զմանուկն ըստ խրատուճ մօրն, եղև նա յոյժ գե-
ղեցիկ և հրաշատեսիլ։ Եւ առ վեմ աճուրս կե-
նաց իւրոց էր ՚ի նիզակակից արքային Հայոց ընդ դէմ
ի ուրքաց, և արար բազում քաջութիւնս և վաղ-
ճանեալ երեսի զկենանս իւր, կացեալ ի ազա-
ռոր ընդ ամենայն ամս՝ . . . . .

Ա. Ի հին ժամանակս էին նաեւ գիրք

Ժ. ՃՀ ՀՅՕԷ ՃՀ Ի սպառ պայազատէ զգահ թիւրմակալուճն
Ղ. Ա Ի Ք Ք Ա Ն Ա Տ Ա Ղ Ա Ն՝ որ էր այր անօրէն՝ և հալածիչ
քրիստոնէից։ Սա բազում և անհնարին չարիս հա-
մոյց ՚ի վերայ քրիստոնէից, քանզի նախ հրամանն
էհան՝ առ ազգս քրիստոնէից ի է՝ կամ դառնալ
՚ի մնալոր դաճանութիւն մահմետի, և կամ յանձն առ-
նուլ մահ իւրաքանչիւրոք իւրոյ գլխոյ զուարճն դա-
հեկան, և ի ուք և ապտակ պ ելն, և ղմորուճն
քաղել, և ՚ի վերայ ածել ուսոն զսուճ կարկատան
մի կտրել։ Եւկ ի քրիստ եառս ամբարիշտ և անաւր-
րոյն Ղ. Ա Ի Ք Ք Ա Ն Ա Տ Ա Ղ Ա Ն էի է այսու ոչ կատաց սահմա-
նել և յայտնել զբանսաճոր հօտն Քրի, վասն որոյ
յաճախ այլ և չարաչոյն քան զայս հարճաճս ՚ի
վերայ քրիստոնէից։ կամ զամենասեան նեղեցիս
և տանջանս տալ, կամ զմի ոմն հանել, և կամ
ի է դառնալ ՚ի պիղծ յօդինս մահմետի։ Ընդ ա-
յնոսիկ ի ազաճանն Ք. ն զի ածել յաղթս քրիս-

տս

տանէ ից , պատժե ալ զնա , որ և չարչարը մահուամբ
աստուածեան , կացե ալ ի ապաշ որ ման . . .
Զ ինի ստա պատուական կայսերուէ Յու-
սայիէ զան որդի նէ , որ և նա եկաց ինքնակալ սա-
Ի՛ն ապա ժառանգեց զպետական կայսե-
րութիւն քաղաքակալ ազգին նեստորեան Հրէաստան , զ ստ
սան Ակիւ փաշէն ' յետ միոյ ամի ի՛ քնատալութ ե անն
որկացեալքեր ամ . . . . . .
Իսկ զինի Ակիւ փաշէն նստաւ ի տեղի նորա
ամիսս չորս , և ապա մեծ շեխ Հասանն եկն և սպան
զնա ։ Ի՛ն ահա յայսմ հետէ քարձաւ և քայքայեաւ
եղև զկայսերական հաստատութիւն նի ստնա և անդր
քան զնա ոչ դոքին րքէք կարող ոք օրք նստել Հաս-
տատուն զգահ ի ազատորութ ։ Քանզի այր զարմանք
ելոյ իւրաքանչիւրոք ի՛ նէնէն գլուխ ել զիմապետութ
կամիլ ցանկայր ։ Որոյ՞ աղագաւ այսու հետև միմեան
ցի աշխարհն Լանկ ի թամուրայ որ ել ի ի՛ ի ազատանիս
Հայոց շէշէն ։ և յոմի Տէուն ՀՃՁլ ոչ գտի անուն
անք ի՛ մեր պատմագրացն միևչև յիշխանդան որէր պէշէ ՀՃՁգ
վերջին ինքնել ի սմ արայ որ սպանաւ ի Լանկի ա-
մուրայ և ապա ինքն իսկ Լանկի ամուր քառնակալեաց
զտիեզերս և եղև կայսր ինքնակալ ։ Ի՛ն ել գազգե ս
այն ազ և յառաջ ատացաք ի՛ ե ազմուկ շփոի ի՛ց չէ՛ ՝
այր պարամբքե լանէին տիրել Հիս և վա այնորիկ ոչ
ինչ ճշմարտագոյն մ ել պատմեցին զորոց և ոչ անուանքն
նչ ' ի՛ իշատակի արձանագրեաւ ուրիշն վալէն , ու ստի
և ես ոչ կարեմ ինքնահաւ մաքք առաւ ապե ել ի՛ ի գ
գրել , արդ ամ ժամանակք ի շխանա ն ի՛ մ ամ արայ
ճ ղ ի՛ ժ ոյն սկսել զոր սպանին չալալադին սու ել
տանն ի՛ ուրքաց միևչև ցայսր յինին ամք ՁՃՁա ։
զոց քաւ ական ։
Ահա շատ լեցի զոր ատացաք ի՛ կարճոյ ղ միտս ունո

ՀՅԵ

ԺԷ ամուէ քաղաքաց իցէ ՚ի բարձրութենէ պարսպաց, կամ ՚ի խորութենէ խրամից նոցա, բազում իրաւունա
նիմք երկնչելոյ յոյնմանէ զոր այժմ չինեցաք, քանզի ոչ
դէօք իրաւանցէս այնպիսի բարձրադոյն պարիսպ զի ոչ կարացին
ելանել քաջ լծեալքն ՚ի նմա եթէ կամ զինչ հարկաւորութիւն
պարսպաց առարձանութեանց քանակացն քաղաքին: Հապկուրծարէ պատն
վասն պահպանութեան յոր ոք յանկարծ մտանդուց արտաքոյ, քանզ
սրիութեանէ և խոհեմութեանէ ինքն զմանկունն արտաքոյ ելեալ շնա
մեաց արգելու, և միաբանութեանէ, զղեցութեանէ, և դանդաղ
թեամբ է միայն պահպանել լոյս նէ ըզնոյն տալուկս: Քանզ
ամրացեալք յոյժ պշրաւոր պարսպօքն քաղքին տեսեալ ՚ի լուսոյ
՚ի զօրուց տրտաքնոյ՝ կամ տղմկալուածոյ քնակչացն, վատ
զանեալ, զինուորեալ, և ել ըտհասեալ, հասարակաց բա
րեաւ՝ ճն հատատասկաս նիւթ ըստ յոյնցմանէ չարեաց:

Բայց ունիմք մեք այլ նիւթ, որոյ վասն պատրաստ
մեծապէս խորհեալ: Ընդոլոր իմանալ զբազում և զոգ պայ
և վաղվաղակի աւերուածն այսոյ ըստ մեծի մասին պատճառեալ ՚ի
կերպիոյ կատաստրոֆէ նոյ, եթէ էր միայն մի կանոն կատա
շարեալ զտեղուն եւ պատրաստ զոր պահիցէ ընտրեալ եղջանիկ,
ընտրողութիւնն ոչ էր լինել լոյս դժուար, բայց լուսեալ զի ՚ի
բազում կերպիոյ կատաստրոֆէ նոյ՝ հանապազ, և բազբարթայ ե
րեք են որք յոյնոյ եղեն մինոսիկ որք վարձեցին պանս, այլ ոչ մի
՚ինոցանէ կատարեալ իսկապէս, քանզ իւրաքանչիւր մասն խո
կական և անվերանորոգելի ի ինն պակասութենէ, ընտրեցէք ապա
րեալն որպէս պարտ կատարել քազաքս Հռոմ: Ասեմ մինչ
ռաջարեալն քազմութիւն իմանալոյն ՚ի մէնջ, և ՚ի ձեզ օրինավոր
թիւնն առցի ժողովրդեան: Եթէ վասն իմ ՚ես հնազանդ լոցէ
ընտրութիւնդ վիս հնազանդիլ:

Ընտրելն ձեր վինի իմ առաջնորդ ժողովդ եւ անա յայտ
միկ, և անշէ անակնկէլոյ քաղաքն անուն իմ՝ են բաբակոն ոպա
պիրք վիճիմ արելոյ պես, և այնպիսի պատիճք պի լիե ժեռեալ և
լիե կենդանի ոչ երբէք կարե լինի զն պղծեցոյց։

Խնդրոճոջ Հանէբալ չօդաբեն կոբենչնոցիս ի Սկիւռ Ռոքկանոյ
ե Հռոմեցոց ելիելոյն Սիփիոն չոր պոռնդոչն Ջամայ։

րով հետև բազդն այսպէս սահմանեաց, պի ես զոր սկսեցի
պատերազմ և զոր բազմիցս մեծեցայ յաջողեմ ես վեր
ջնաբերել կատարել յաղթութիւն և կից այժմ կամաբ իմով խնդ
րել հաշտութիւն։ Ուրեմն վիրկենդ ըստածն Սիփիո՝ իքենչ
և ոչ բանս այս մինչեւցե հասցը մնանելոյ՝ ի շարս փառաց քոց,
պի Հաննիբալ յաղթողն այնքան ազի պերսոն հռոմայեցոց՝ իվաղ
ճանի հնազանդեցաբ քեզ։

Ցանկամ եմ ես հարք մեր և մեք սանձահարել ցկեանք
զկանկուճ ի մեր՝ ի տահմանս այնմ՝ զոր քննուն պատրեւաց մե պ
բաժինն Աֆրիկա՝ և բաժինն Իտալիա, ոչ ետան մեզ կամ աղ
այդ ձեռքն մեր, և մեք այնքան ցանկանայինք արտաքին ստացո
ված՝ մինչ պրկած զոր մեքն ունեաք ի վտանգս պատերազմի։
Հռոմ և Կառթէջ ամենեքեան ոտնե ցան դիմ հնամիս առ զրուն
իրեանց՝ քայց արդիհետև սզալուբեն անցեալ տաւաճել նախատե
լէ՝ քանիմե վերանորոգել լի, ուրեմն բարէ լինիլ գործ քոյ և
իմ՝ եթե կարե լի տալ աճատ զանտ բաղձիս։

Իմոյս կազմանել աճուրդ իմ և փոքռատուբեն զոր ունեցայ՝
անհատատուել է բազմին ոչ լծոլու վնս վարկանել զգործ իմն
ի վճռատաուլծե նոցայ մինչ դեռ իրաճանքն կոչել զատել։
Քայց երկնչեմ յոյժ Սիփիո զի երատատրդուել քոյ զկախատուլծե
փորձառուլծեդ յայնմիկ, և մշտապես յոյժողուլծե քոյ՝ յափշ
տակեսցեն քեզ՝ իմոյ ուլծեց հետզհետե։ Վասն զոր բազդն
ոչ երբէք եթող՝ զծոբպատ մնած ենոյե անհատատուլծե նե։

թաւարեցին իմ կանայք ըստ ինչ ասէր քաղաքացի ձերոց՝ խորհէի
ի սրտի իմում թէ զինչ արժանէ առնել խոտիւոյ և հուսմոյ
ահա տես փոխխուրձ ինն, ոստ ի յոյթ իկայ նկենալ զաշխատ
խաղողուց եւան հաստատել ընդ հուսկ այգոյ՝ վասն ամբողջ
թէ իմ և քաղաքին իմոյ, այսպիսի են սակաւք բազդին և այսպ
ոչ պարտի հաճատալ նմա թէ ժպտիցի ընդ երես մեր յորժամ
Հաճախեր խաղալ թիւն՝ ի երազոյնէ քան զյոյն յաղ
թուիցէ, միւն կախեալ կայ կամոյ քոյ՝ և միւն յանդուգնիցէն
այ, եթէ լինիցիս յաղթող՝ սակաւ ոսկւոյ փոյք քոյ՝
և փառք քաղաքին քոյ, և եթէ յաղթեսցիս՝ կորուսանես յոյս
ի մի ժամուն զամ զպատիւ և զփառ քոյ՝ և համբաւ պղ այ
քան յոգնակի ամն չանացար ամբարել: Զայսէ դիտաւորեցէ
խօսից իմոց՝ ի դու բաւականասցիս լինել ձեր Սպանիա, Սի
սիլէ, Սարդին, և ամ կղզիքն ի մէջ Իտալիոյ և Աֆրիկոյ, և խա
ղաղութ ի վերոյ դաշանցս այսոցիկ ըստ կարծեացս իմոց, ոչ լի
միայն հաստատել զայս հետև խաղաղութիւնն կերթիցէ
այլ և բաւական փառք վասն քոյ՝ և անուանն հուսկայգոյ, և
ոչ յաւելուած ասել ցիս լինիք ի քաղաքակցաց իմոց նենգութ
վարեցան ընդ քեզ յանցանել խաղաղութիւնն:

Իսկ էի պայն Էմանիւել պար այժմ խնդ լեմ խաղաղութ
խնդրեմ վասն ի Տարկաւար Տամնարան վ քաղաքին իմոյ և Տար
կաւար Տամարեւ լավ ի դլուխս Տասուցից պայն:

ԽՆԴՐՈՒԱԾՔ ՄԵՆԱՒՈՐ ԱՐՔԱՅԻ ՀՈՎՄԵՍԵԱՆ, ՅՆՋՈՒԳՈՒԵՔ
ՅԱՆԴԷՊԱՅ ԼՐՄԷ ՆՈՒՆԵՂ ՆՈՒՆԵ

Թա-

տարութ պիտեւ դու Քուպարճայ կը ընկալայ քեզ ընդ
պահանջել ի մանկական հասակէ քոյ զոր էիր
անուշնական և ան յոյս սրբ : Հասուցի զքեզ զարթնացոյն առաքե-
ճանի ի տէրութիւն իմոյ, ի յոյն հաճատս՝ որ ես ընտրեցեալ պատ-
նիկս առ ինձ սակս շնորհացն զոր արարի քեզ : Եւ եթէ ինչ
ժամանակ ակն ես արժանաւորութեացդ ունել զամենայն հա-
տուցանել նոցա զոր ինչ պարտիս իս : Մինչև ցայսօր ոչ
ունեցայ իրաժեշտս ստրկանալոյ վասն շնորհացն զոր արարի քեզ
վասն որ չժողովել արժանաւորութիւն քոյ անցեալ, նորագոյն
գործածել եթէ քոյ ի պատուիրակին Կոստիանոյսոյ փայլեցոյց ի
վերայ իմ և ի վերայ տէրութեան իմոյ նորոգ և յատուկ ինն
փառս : Զոյժութիւն քոյ զարձուցեր ի հաճութիւն ի հասարակու-
թիւն կատարեալ զոր յառաջնոյ էր յայտի շահեկանութիւն
մեր յոյժ առաւել քան զերկամօրէն : Ապանիոյ յորուցեր պատիճ
անուն և ծագին իմոյ, և յաղթեցեր զոր ինչ համարիւր դժո-
ւարութիւն իմն, լուեցուցանել զքոյ զնախանձս : Ընդ ոտիւթիւն
իմ ժամի ինձ յոյժ մեծ, վասն որոյ ապաչէ մ և երդ մեցուցա-
նեմ քեզ սիրելի իմ Քուպարճա ոչ ոք ձեռամբ իմով յի-
շուցիչ անցանել շնորհացդ իմոյ առ քեզ, պատուով տէրու-
թիւն ինձ և քարձրութիւն ամենայն ընծոյ, խնամ տարչիր երկու
որդոց իմոց զորոց շնորհն իմ առ քեզ արտր քեզ իբրև եղբայր
նոցա : Եւ մի խարհեսցիս փութանալ ընդ այլոց ստորոց վասն
ոչ ոյս ընտանեաց քոյ : Այլ զինիւքն և ոչ հարստութիւն զոր
տէրութիւն պահի հաստատուն, քայց սիրով ժողովգեանց և քա-
րեկամոյ, և հաճատարիմ և արժանաւոր ծառայութիւն քարե-
կամութիւն պահելի, (որ ոչ դրամբ գնել կարին և ոչ կինք
սեպհականել (Քայց զինչ քարեկամութիւն գոյ ասել կատա-
րեալ քան զքարեկամութիւն ի մէջ եղբարց, զինչ հաճա-
տութիւն ակնկալուն օրհասիք ինչ պակասութեան յընտանեաց ,

ֆնագաւորութիւնն զոր Թողութ ձեզ՝ է ի քարի կացութեան
եթէ կառաւարեսջիք զոգք մարդոյ, և եթէ ոչ՝ է նուազ։
Լսան վն միաբանութիւք սակաւն յառնէ՝ և անմիաբանութեամբ
մեծութիւնն աւերի։ Ինչ պայս եմ՝ ի վերայ քոյ Ջուգաւորիմ
ղի Տասեալես արքունն Տոստակի՝ քան եթէ եղբայրք քոյ, վն Տո
դասցիս վն մի չարութիւն ինչ քաւսուսցի։

Եթէ եթէ յարիցէ ի մէջ քոյ և եղբարց քոյ տարա-
ձայնութիւն իմն (զոր Աստք մի արասցեն) Տատարակութիւնն
նախատելոցն քեզ, եթէ և իցես ամի անմեղ ինիլ մեղանչող,
քանզի աւուրքդ քոյ և կարողութիւդ տան քեզ պայդ նախարարու-
թիւնն կամ գերապանցանցութիւնն։

Բայց Տատատպատիս Տանդուցանեմ ի միտ իմ զի դու վա-
րելոցես ընդ նոցայ սիրով, և նոքայ պատուեսցեն զոյ և մեծարես ի
ցեն քեզ որպէս արժանաւորութեան քոյ պատկանի։

Բան ինչ էրպական աշակերտէ, Ասացեալ յուիմէ ճանապէրհ ա՛ յօգուտ
էնէէրգոսէ Տանդանգ Հայոց։

Ի՞նչ իտ դիր եղբայր քանից ի մոց։
լեր մտածող վե րչնոց քոյ ոց։
յոնայնութեանց աշխարհայ նոց։
միո՞ խաքիր այ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
զի նովաւէ կեանք Տոգ Հոյ։
իրաւասէր լեր և ար դար,
խարդախութեանց մի մերձեր նար,
զի մարդկութեան քոյ չէ յար մար։
միո՞ խաքիր այ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց։
միտ դիր սուրբ գրոց
զի տուանէ կորուստ կենաց քոյց։

Թող զպարտիս քոյդ ընկեր քի ,
սիրեա զեղբայրդ սիրով սր տի ,
զն ես սէրն աստ յայտ նի .
Մի՛ խաբիր այ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
եղբայր ատեայք չեն կե լոց :

Դուս հեգուիթեամբ ըղքեզ կըր թեա ,
յուսայն վաւաց միշտ հրաժա բեա ,
քանզի մահնէ քեզ մերձա կայ ,
Մի՛ խաբիր այ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
զի փառամոլքն են պատժի լոց :

Աստեաղք երեք քարիք գործ ,
մաքրեն զխորհուրդ ղբան և ղգործ ,
յայտնեն քեզ զատս աշխարհա նոց ,
Մի՛ խաբիր այ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
աշխարհս այս է տունն ցա ընոց :

Բանեա ի վայր ըղկեան քոյ ,
դիր ի կշիռ ղբնաւ գործ քոյ ,
տես դու մտոք զանցեալ կեան քոյ ,
Մի՛ խաբիր այ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
տուր նորոգումն կենաց քոյ :

Գեղեցկութիւն աստի կե նոյ ,
են անցաւորք առանց կար ծեաց ,
քայց միշտ պատրեն որպէս վան անց ,
Մի՛ խաբիր այ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
և մի անսայր կարծեաց քո ոց :

Ա. Խարհս այս զոր ինչ խաստա Նայ,
մի հաճատայր բանից նո րայ,
զի սուտէ միշտ և խաբե բայ,
մի՞ խաբիր աչ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
և հետևեա հետոյ սըր բոց։

Կրճեա պ քեզ և պ միտ քոյ,
անսա բանից և խորհըր դոյ,
՚ի քեն մերժեա պ բարս անաս նոյ,
մի՞ խաբիր աչ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
և մի գործեր լծարոյ խորհր դոյ։

Դարձ առ յՏ և տես որ քան,
չարչարեցուՀ վասն մարդ կան,
զոյն արարեալ քեզ տեսա լան,
մի՞ խաբիր աչ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
զի այնէ վաղճան կենաց քոց։

Փարեա դու ՚ի մէջ շուշա Նայ,
փրչեն քոյոյ չարչարա Նոց,
գմայլեցիս հոտովն ան անց,
մի՞ խաբիր աչ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
զի Նման լեցիս իմաստ Նոց։

Ուռտ ընդ դրաՀածս հոգետ րոց,
և յաուրհիՀնս վարդապե տոյ,
ճնաս ապուշ Նոցին շնոր Հայ,
մի՞ խաբիր աչ եղբայր միտ դիր սուրբ գրոց
միտ դիր սուրբ գրոց
և լեր սիրօղ բանից ո րոց։

Ան

Ձար ։ Տեառն ամ ասա Ցայսու լինիս
միայն դիր տուրբ գրոց
Ով Տեր մի՛ խաթիր մեր եղբայր միտ դիր տուրբ գրոց
միայն դիր տուրբ գրոց
Բայ ։ Ի՛նչ ես կարի՛ն նո ղի ըմբռնիս
միայն դիր տուրբ գրոց
Ով Տեր մի՛ խաթիր մեր եղբայր միտ դիր տուրբ գրոց
Պէս ։ Ի՛նչ ես կարի՛ն նոյա ղի լինաւնիք
Պէս ։ Թանիկ որոյ կարողա տայ քաղցրութի՛ւն սիրոյն
Պէս ։ Իբրև սիրով եղբայրս
միայն դիր տուրբ գրոց
Ով Տեր մի՛ խաթիր մեր եղբայր միտ դիր տուրբ գրոց
Բայ ։ Ի՛նչ կարի՛ն նոյա ղի ըմբռնիս
Նայ ։ Ա՛յդ ամենայն վարուց նո որբութեան պատրանք լմ է ուշի
Նայ ։ Էայեսոյ աշխարս և տես ընկ
միայն դիր տուրբ գրոց
Ով Տեր մի՛ խաթիր մեր եղբայր միտ դիր տուրբ գրոց
Ձայ ։ Ա՛յդ ամենայն քոյ ի՛ներ այս ցայ և գիտ զկեանն
միայն դիր տուրբ գրոց
Ով Տեր մի՛ խաթիր մեր եղբայր միտ դիր տուրբ գրոց
Քայ ։ Ա՛յդ ամենայն քոյ ի՛ներ այս ցայ
Ղայ ։ Տառապանք և վշտաք կենցա
Ղայ ։ Ա՛յդ ամենայն քոյ ի՛ներ այս ցայ
Ձայ ։ Ղի է ասկի ի՛նկ փակ
միտ դիր տուրբ գրոց
Ով Տեր մի՛ խաթիր մեր եղբայր միտ դիր տուրբ գրոց
Ղայ ։ Փուխրի փախչիր դու իմ եղ
Քայ ։ Չարեաց գործոց և լեր ար
Դար ։ Սիրով ասեմ քեզ ազգս
Րար ։ Ով Տեր մի՛ խաթիր մեր եղբայր միտ դիր տուրբ գրոց
միայն դիր տուրբ գրոց
Ղայ ։ Ա՛յդ ամենայն քոյ ի՛ներ այս ցայ
Ղայ ։ Ա՛յդ ամենայն քոյ ի՛ներ այս ցայ

Անձն իմ և քեզ սիրով ողբամ,
աղաչանօք ի քէն յոբ սուտ,
երթէ գլուխ եմ մերձենամ նման,
մի խաբիր զիս մինա դիր ոտից գերոց
միա դիր սուրբ գերոց
զի գեհենէն եմ յոյժ դու ղամ։

Օրինակ գրոց Աբբահօր Տէառն Յովհաննու Եպիսկոպոսին և Վարդապետին ի Ոսկեայ Բերէ, ու Տէր Յարութիւն Հայոց Ամէն Քրիստոնեից։

Յովհաննէս Տէր Յարութիւն Ամէն Քրիստոնեայ

Մէր Աբբեայ Ոչէ։

Նորհաճութեամբ պատուական վնորոյ տպարան հարկատուիդ մերոյ և մտերիմ բարեկամիդ։ զոր յանձնեմ ի շնորհ Տէառն, առ ի ինձէ հատուցումն և անպաղատ, ի պայծառազարդութիւն եկեղեցւոյ մերոյ, և յատկապէս ի վանքս Հոգեւոր իւն սրտի մերում, որ արդար և ուրախութեամբ վերայ այդմ։ Հնորհակալեմք նա և՝ զսիրելի որդի մերմէ, յաղագս տպմանն ի քում տպարանի զմեզ հատարակ ծանուցեալ, որ իբր կոնդակ առ հնդիկս, պատուիրմամբ Գերապայծառ Իշխան Հայոց Համիր Աղային։ մեր ի սրտէ Միրեցեալն և անչինչ քարեկամին։ յորոյ այսինքն ի տպեցեալ կոնդակսն մինն և առ մեզ էր առաքեալ նոյն բնիկ քարեկամն մեր Շ ախամիր Աղայն։ օտարգիր՝ տոմսաք հաճանուիրեան տառից և գլխագրաց։ տացէ Տէր և ևս ծաղկիլ և պայծառանալ։

Ամէն

Այժմ՝ վերստին կնդակ առաքեցաք ի հնդիկս և ի
ջջակայս նորին՝ առ օրհնեալ ազգս մեր, որք կան պանդխտու-
թեամբ տարագրեալք։ յորմէ՝ զմէ որպիսութիւն մեր, և
երկրաց, և գհնարս ինքնակալ Տիրոջն, և զայլ հանգամանաւն
կարեւս գիտել լինի. ուստի՝ առանն մեք ոչ վերծկրկնեմք։

Գաւոճիւեցաք և՝ մեր հարսպատ վեհիլ Պարսն Յա-
րութիւն Յակոբեան, զնոր կնդակն զոր առաքեցաք առ Հա-
հապետ Աղայն, խորհրդով նորին, տացէ վերստին զնորն ի քու-
տապարանի տալ, որ չափ պիտոյ իցէ։ Սիրելոյդ մերոյ և
զնոյն պատուիրեմք, ի տալ ընդ վերահասու լինիլ, և գպու-
թեամբ տալ տալ, որպէս զի անսխալ լիցի. զի առաքինին
անվի տակուր ինչ սխալանս. ինչ և իցէ՝ հետևեաց, ուղիղ լինիլ
և հաւատալ կնդակին. և առ այժմ քաջալանացեալ այսու
զբօսնութիւն մեր ընդ Քրիստոսական ազգսն, և մնաքուր սիրոյն
առաքեմք առ սիրելի մեր և հարսպատ զաւակդ. տրովք՝ ճնա-
ցեալ մշտապես ի յողջութեան և՝ ի շնորհս Տեառն և հանապատուն
ի գոյն մտե բանական արդիւնե և ինամք վ քոյ միշտ աղօթարար

Ցաղթէ Աբ. Եղիազար Ի. Աստուածատուր
Էրէց Հայոց և հիմնադիր նոր Նախ-
ջեւանու և Դիւզիդնոյեցւոց։

1793։ յունիսի 20։
ի Պետրոպօլ։

Օրհնակ Պատրիարքին և Հոգևորականաց Տէր Յովհաննէս Շահապազ ած
Սբ. Աստուածածին Տեառն Յովհէ Առ Եկեղեցւոյն։

Ա-

Քաշմապ և Սբ. Հովհէն Մեծ Տեառն Յովհէ Առջև Եկեղեցւոյ
պետ, և Հայրապետ Ամենայն Հայոց։

Ի Հոգն Ընկերական

Ես ինչ վարձատրութիւն կարէր այնպիսի մեծ ևաստուածնեղ զծանրութիւն աշխատանաց իմոց՝ ի վերայ Տպագրատանս՝ որպէս այժմ Աստանաւորիքն իմ տեսանել կ'ընծաձրութիւն կամայ Հարգը Սրբազնութեան քոյ՝ ի ծառայութենէ իմմէ, և մեծ վասն այս Աստանաւորութեան՝ (զոր առաջ ես համարիմ իրաւի քանզ զայ ի յաշխատելս կարեւ մտաջ ածելոյ եմ սե պահականել) և մեծ վասն այլ բազում խոհեմութիւնք Հանիւք Քաջալերութեան Սրբազնութեան քոյ՝ կարի ընծոյ եղեկ սրտիս, ոչ այլ ինչ փոխարինել Համարձակիմ՝ եթէ ոչ Աղօթել զքոյկ և զքեզ ի ոտ Աստրիրիչն մեր զԱստուած Տեառնդ մեր յոյ Երկայն կեանս առաջել խոհեմութեամբ, և եւս առաւել Հաղորդասցէ զՄիրտ ԿԱՑՍԵՐՆ և ԹԱԳԱՒՈՐՆ ի վերայ Սրբութեան քոյ, առ ի մխիթարութիւն քոյ, զի ի ծառայից Սրբութեան քոյ։

զԱմենայն գործի յաջողութիւն Սրբազնութեան քոյ ի խնամատարութենէ յԱրգիս մեր յոյ խնդրութեամբ լսեմք, և զմեզ Առաստատուն Հարեալ ԿԱՑՍԵՐԻՒ ԽՀՈՑՆ ի վերայ Սրատնութեան քոյ և ժողովրդոց քոյ՝ փափակմամբ ընծերանուք, և եմք մարդարէացուք պատրաստեալ Պայծառութեան ինչ վասն մեր՝ ոչէ զարմանք, այլ միայն ցանկամբ յամ սրտէ Սրբազնութեան քոյ Երկար կեանս առ ի կատարել և մեզ ապահանաւորութիւն վայելել քոյ։

Տպո

Տպագրեն նախանի կոնդակայ Սրբազնութեանդ, իբրև
ղարիւ հաստատութեան տպագրութեան իմոյ՝ և ըստ կամեցողութեանդ Սր-
բազնութեան քոյ զնորին և ամենայնի զարդուեստ գործոն Յակոբ-
թիւն Յակոբին մի և նոյն սիրելի տպագրութեան. այլ զղջանացն
թէ անցեալ և թէ ՚իներ կայես, ՚ի խոհեմութենէ Սրբազնութեան
քոյ խնամոց առաքեար հայցեմ նե ըստ ուղղութիւն, առաջարկել վիայ-
նակութիւն իմ՝ և պիտոյից գործարանացն, զոր յուսամ
աջողիլ իւք և քանչել բուեթեամբ Սրբազնութեան ձերոյ ուղ-
ղեցից գամ ըստ ժամանակին։

Հոգևոր Եղբարդ իմ Սրբակրօնք Տէրունք Աստուան-
նոս, Թադէոս, և Գէվոնդ. խնամարհաբար համբուրել մաղթեն
զաչս Սրբազնութեան քոյ։ և ես ինամ ամ հնազանդութեամբ
Կարգեր Սրբազնութեան քոյ

Ամենախոնարհ
Տէր Յովսէփ Շհաւնէան
Մաղրոնց Հայոց Կոստանդ։

՚ի Մադրաս Ապրիլի 10
Յամի Տեառն ՌՉՂԵ։
՚ի գրան ՈՒԲ Ածածնի անուանն եկեղեցոյն։

Սէթակը Տէր Յովսէփ Շհաւնէան։

Ես քան զդեղօք առաւել հանձայեցաւ (և անհամոյ ևս
հաւատամ) լինել ցոյգ ծառայ զք ՚ի զործ տեառն միոյ՝
որ հաստատեալ ՚ի վարձ իւր մխիթարական ծառայեցեալ-
իցէ, և ՚ի լրումն ժամանակի ծառայութեանն՝ ընկալնուցու ըստ
վարձն կանոնաւորեալ հանդերձ բազում շնորհաբաշխութեամբ և
շնորհակալութեամբ։ վ կայե յոգեն ինձ ամենեքեան զի որպէս
տէրն նոյեցաւ ՚ի ծառայութիւն ծառային արժանի արար յա-
ջելն շնորհաբաշխութեան՝ այսպէս և ծառայն չէ մուանալոց
զ բարութիւնն ե րկայնամիտ տեառն իւրոյ, նոյնպէս և ես որ
բաւականալով պատանեցայ շնորհ բարեկամութեան Աղդարարին
քոյ

քոյ համարձակեցայ առաքեալիդ անուանիլ քեզ՝ որ համարէի ինձ քաջական վարձատրութիւն, որքան առաւել ևս իմիթարեալ լինել (իմիթարութիւն ասեմ յաղագս ոչ գտանելոյս յաբեղայն յարմարագոյն քառ) որ գոն ցանկացեալն իմ շնորհ՝ հանդէս հատկապէս հաճութեամբ քով, վերջապէս յաճախ լորդութիւն քանից երկնչել երևեցուցանել զայս մարդահաճութիւն՝ և քաջական համարել զքեզ իմանալ ամ օրինակաւն՝ իվեր ասացեալոյս, յաղագս յաբելի (և այն պատշաճ) շնորհակալութիւն ասելոյ՝ լռեմ։

Տեսանեմ հայր ամ կոզմանց վն ոչ ունի այն նեղութիւն ծուխն աշխատանքն քոյ որոյ՝ վասն յանձնառուց վնեղութեան զայս հոլով, այսինքն, դու ես իսկայնամտեալ կամեցար այսու պո նեաս յորդորել մանկանց՝ ի սէր ընթերցման և գիտութեան և առիթ անցուցանել զժամանակին ծանր (վասն այնպիսեաց միոյն) որ իրաւի երբէք իցէր՝ ի մեզ քահանայութիւն քաջ կանէր զայս վասն այնմ ամի, այլ ընդ հակառակն երդնում քեզ վն քաղցմք՝ ինդն մանկանց և երիտասարդացն որք յատկապէս հարկաւորութիւնս ունին գիտութեան սմա, և որք անցուցանեն զօրն ոգևքն յօրանջմամբ և մլմլմամբ (որոց յաճախութիւնն հատարակապէս՝ ի գատարկակեցութենէ տա ջանա եթէ չիցէ հատկապէս անտառոջութենէ) ոչ ինչ ա ման յաշխատութենէ քոյ զոր արարեր ցայս վայր՝ քայց ի քառն աղքատար, որ և ոմանք ստոյգ արտաբերել ևս ոչ իմացան, և պատճառ սորին ոչ այլ ինչէ եթէ ոչ նախ խաբեալ զան ձինս իւրեանց չունդք հարկաւորութեան ուսմանց (մինչ պա նուճանս իւրեանց ստոյգ գրեն տգիտանան) և անարժան համարեն սմա մերձենալ, և երկրորդ իբրև ոչ ինչ հմտա րեալ ծաղր առնեն, որպէս և միոյ ակամէից հնարել զէրեանս ծաղր առնէին ամենեքեան իբրև՝ ի զուր աշխատ տօղ (որպէս և երբեմն տեսաք ոմանց որք համարձակեալ գշարդ խօսիլ և քարքանչանց իւրեանց հատուցին՝ ի ուռ սիոյ, որ այսօր իբրև մոռացեալ զամ մարդաբերութիւն իւրեանց ի մայրն քո սուն քառն կարգաբերեցան, և յայնմ ժամուն ի նմին գովութիւն հարկաւոր հնարողին և առաջնորդողին

յայնմ ծմի , որոյ վարձն ըստ արժանաճօրուհեան և ահռուճն աշ-
խատանաց նորա յաղագս քարուհեան մեր՝ շնորհեսցէ տէր և
առաջնորդեսցէ) այսօր մուտանալով զայն ամ պորպիսուհիւն
գրոյդ քննեն , այսպէս յուստալ և հաճատալ պարտեմք զի ժա-
մանակն բերէ նա և զգովուհիւն պտղոյս այսորիկ ։

Ա յլ ուրախ լեր Տէր զի գիտունք և խոհեմք հաճա-
նեն վաշխատանս քոյ , և մտադրաբար ընթեռնուն զգրեցեալն
ողջուն ոչ միայն վասն ժամանակ անցուցանելոյ՝ այլ և յաղագս
որոնելոյ ելիէ ուրի իրաւի նշոյլ ինչ քարուհեան ։ տեսի և
հաճատայ ոմանց , որք գոհուհիւն մատուցին յորժամ զքան ինչ
կատարեալ ընթերցան , և սրպէս սրբուհիւն քոյ քարեպէս
գիտէ զի գերապոյնէ հաճուհիւն միոյ խոհեմի քան զիէ կա-
տակս քաղցր տպիտաց , այսպէս յուստամ զի ոչ մի՛ ի վէր առու-
հեանցս կարիցեն սրտակտոր առնել քեզ ՚ի յընթերցս քոյ ։
Ի՛ե ես մնամ ակնկալու շնորհայ Տեառն տեսանելոյ զպտուղ աշ-
խատուհեանդ քոյ հասեալ արժանի ճաշակելոյ ամենայն գիտնոց

՚ի մատրաս շաբաթ 28
թիւն 1795

Սրբուհեան քոյ միշտ խնդարկ
ՈՒՐԱԽԱԿԻՑ

Պարտիս ազդարար գիտել և զայս քան ,
այսպէս ասուհեանց լսել ժլատ չկան ,
որ քանիւ գիտնոյ լինիցիս ներ հուն ։
զի մի միայնակն ես միշտ անկայ ոուն ։

Զ այսչ զոր կամիմ սրտի քոյ գրել ,
պահել միտապէս քեզ խորհրդա տրել ,
որպէս ասացի և քեզ նախայ պուն ,
առաջնոյ քանի իմ խրատս դնել ,

Ամենայն ծնեալ ասացին հարք մեր ,
և ամենայն ինչ երկրի և ՚ի վեր ;
զայն որ ստեղծաւ նախ յաւուրս մի ոմ ։
մեռանելոցէ և ՚ի մէնջ սուտ ։

Որ

Որ կամն ասել թէ համայն ի քաջ,
ուշի սկիզբն նա և կատար ցի,
քանզի ստեղծաւ զնմ մեռանիլ կի,
և յօրինեցաւ զնմ աճել ես ման,
Սերաֆիմ միոյն զսրսե միշտ սահ ման,
յարիցէ միւս այլ նմանը կար,
երբեմն գերագոյն երբեմն տը պատ,
այլ ոչ պակասի գոյութիւն իս ղեր,

Օրինակ քանիս երկայնամիտ թեր,
ամենայն իրաց որք կան առ ըն քան,
նա և կրկին տես առաջին իմ նայն,
առ օրինակօք ցուցի ամե

Այսպէս քարեկամ տուր ինձ թողութիւն,
տալ գործոյ իմ ստատ վերջաւորու թիւն,
քանզի չէ դուրին քարեկամու թեան,
պահել յարուժամ ի կիր առնու

Որպէս ես կամաւ անձն իմ մատու ցի,
քարեկամութիւն քեզ հաստատե ցի,
այսպէս և յուսամ թողցուս իսկա պէս,
զի ծառայեցի հաւատարմա

խնդրեա յետ այսու յերիտասար դաց,
նոցա որք ուսան ի քանագի տացէ,
պատուղ գիտութեան իւրեանց տացեն քեզ,
և դու ղգեցիր զայն իբրև բե հեղ,

Որպէս զնոքա ընդ քոյ աշխա տող,
դու գործոց նոցա համաբար դա տող,
վարժիցեն նոքա և զքս ուսա ճեղ,
և դու կարասցիս գիտնոց գրո ճեղ,

Բաւականէ ինձ զքո ցուցի ցայս վայր,
խրատք պանալան և վարք և հան ճար,
Ցէ անսատ քարբոք ոչ յիմարա նաս,
զի յուսամ ուսաք որ ոչ մոռա Ամ

Ա յսպէս ամէնսքեան և զայս ինչ է՝ մեր
որ պէտք է վերջին (յետ և առաջ մեր)

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆՈՒՆԻՆ ԱՍՈՒԱԾՈՅ
ՍՈՓԻԱ ԼՕՐԷՆ

Որ հարիւր և չիստուն հազար աստեղ չունի
ներ գործածուելի ասնգն

Պարունք Պօրչէր , Լիդհէդ , և կօմպանուն կօլտ ,
Բէկէր և Էդն , Ձէկ , Սիւզէլ և Ձէկ
Տօլ , Քէրվիս , և Բրօդիէ դրինկ , Գօր
դօն , և Լաշինգդօն , Սաիցէ և Կօկէլ ,
Մէկդօնել , Ֆրասէր և Հէյի , Դիէգրիկ
Կրիստիանի , Թօմսոն Ֆրասէր Քան Սմորտ
Ֆոտսբ և Դէվոնշիր Ասէնա Սէլֆ
Շէրլ և Էիֆկէ
Բանակատարք

Ընդ ՀՕ Ամուլ Ինդիօրէ Վաճառի և Մէջօր նմարդին ։ Ալան շահաբէտութեան որքան վնասարար , և վասն կանգնեցուցանել լայ կառուրջ , ու վասն հաստատակաց քարտութեան , ի վերայ գետոյն , զոր ի մի ջրվազոյն Նորին մեծութեան

Բաժանեալ յերիս աստիճանս

Ա-

Ա Հազար
Ա Հազար

Ա Հազար

Ա Հազար

Առաջին

զոր ունէ նեռըքոյ բախտքն
և ոչ մի դատարկ

1	բախտ	2000
1		1000
2	մէկն 500	1000
15	մէկն 150	2250
60	մէկն 50	3000
100	մէկն 20	2000
821	մէկն 10	8210
	վերջի վիճակն	540
1000	բախտք, որոց արժանաւորիւթիւնէ աստեղ յունն	20000

Երկրորդ

զոր ունէ նեռըքոյ բախտքն
և ոչ մի դատարկ

1	բախտ	3000
1		2000
1		1000
6	մէկն 500	2500
10	200	2000
20	100	2000
50	50	2500
225	30	6750
1687	15	25305
	վերջի վիճակն	945
2000	բախտք որոց արժողութիւնէ	48000

Երրորդ

Որ ունէ ներքոյ բախտքն
և 5632 դատարկ վիճակք

1	բախտ	15000
1		10000
1		5000
5	մէկն 1000	5000
10	500	5000
30	200	6000
70	80	5600
100	40	4000
1150	20	23000
	վերջի վիճակն	3400
1368	բախտ որոց արժանաւորուելնէ	82000

4368 բախտք բովանդակէ յուն 150000
5632 դատարկ վիճակք, զորք են՝ ի յերրորդ աստիճանի։

1 0000 վիճակք, որ յամէմատի մէկ բախտաւոր վիճակի, 1 ¼ դատարկ վիճակ։

Գինք վիճակաց

Ա.	աստիճան	7 յուն
Բ.		12
Գ.		17

Վերատուելիք իւն՝ ի վերայ վիճակաց

10000	վիճակք 7 յունովք բովանդակէ	70000
1000	վիճակք ելանելէն մնալոցէ	
9000	վիճակք 5 յունովք բովանդակէ	45000
2000	վիճակք ելանելէն մնալոցէ	
7000	վիճակք 5 յունովք բովանդակէ	36000
	աստեղք յուն	150,000

Յատ

Յաղագս
կանխաւ հիման

Ջի առնն միոյ վճռակի, ոյ իցէ նուազ քան զ ԼՈ ամս դնել տաւորչին եօթն յաւն, եթէ նոյն վճռակն լաւ եւ լիցի յաւորոյ յաստիճանի, պատուիրէ զայն բանալ, եթէ անբախտ վճռակաւ ոչ գոն ինքեան։ քանզի եթէ ինայէ նա հատուցանել լոյծ միոյն կինգ յաւելն ի վեր քան տաւորոյն գնոյ, մանաւանդ եթէ յաւելցի ունիլ քառատ միոջ երկրորդ աստիճանի, ալ հնար է ի քանալն ոչ եղիցի վճռակն իւր։ ի երկրորդ աստիճան եւս, նա վճռակի հատուցանել պարտէ կինգ յաւն յաւելի յոյնց ոչ ուանգ զքան տաւորն

Ջամ գնում ժողովրդոյ ի կէոնէտիկ բէնկին, զոր անդ Հատուցանեն լոգեն զոլքանուելիքեանն բոլոտաճոր վճռակոց, կոտ հանեալ ՃԻՆ 10։ վճռակք ձեռնագրեալ ի մի պարնէ յիշելոյն և բանակատարացն այժմ պատրաստի կայ ի կէոնէտիկ քենքն, և ի պիոծտրան քանակատացն ի մէջ Սուրբ Գեւորգ դղեակի։

Եւ ի կալ կալեալ ունէլոցեն վճռակս ի պարնատ Լիւիդ և Կամպանիէն, մէկին 25 ոքայ ռուբիէլ, նաև ղյուճելն և իւ կուց աստիճանացն 17 $\frac{1}{2}$ ռուբիի միոյն։

Այս և ի բռամքայի պարան Քիմս ուէդն ծախե լոցէ վճռական մէկին 25 ռուբիի բռամքայու։

Եւ ի փռանիթ չէրի պարնատք Դէբուրի, Քոհանէս Ալինան, և կռամպանին ծախե լոցին վճռական։

Հատուցումն վճռակաց վաճառեցեալ ի կոլկոթէ այե քանիլցին ուռաչին և երկրորդ վճռակի ղկնի դասանե լոյ Նոյտ պհամարն յետ 5 աշուրց Հատուցանե լոցեն եւթէ կոտիցեն 400 չէջն ռուբիի 100 յուն յամարե լով, և ի բռամքայի 325 բռամ քայու ռուբիի 100 յուն յամարե լով, Ախոտցն երրորդ ծատ ծանի Հատուցանե լոցեն յետ քանիլցին յոտ 30 աշուրց ի Մադրաս։

Շէրոկ և Չիթիէ
Հանակատարք

Ընձեռ Ակէթ ասան խնդարհաքար յոյանէ, զի ով որ զան կանոյնէ մագրասիս մին և կէս լաք յուն նոյ բռամքայ ասին անուամ վիւռէն կատրան յիշեալ Ընձեռ Ակէթէն գնե ընդ գրասոլ ֆ ն վճռակն հօքն յուսոնէ, զայս ևս յայտնէ զի եւթէ գնողն տիկ ժին ցանկանայցէ իբր նոյ մրեն ուէչհատրատ ասնելն (այսինքն գիտութեամ գրելն) յոյնժամ յաճել ևս պատրաստ ասել ֆի տիկէթին 6 ֆանամ ուէչհատրի խատչ։

ի Մադրաս շաբաթ 28։ 1795։

ԱՋԴԱՐԱՔ

Թուր խոզաղուխ եան Ֆէրօպիու զոր փոխարկմամբ սպա-
սին ամենեքեան լեհ և ոչ ի եղեալ, սակայն նշոյլն
երևի, քանզի կայէթքն պատմեն լեհ Պատահիք, և
Պուռզն, և Հօզանոդիքեան, առաջնոյ թուականէ խոզաղուխ լինե-
ան ընդ Ֆրանսիսցոց, յորկաւէս հնչանդիքեան յոյ ուրիչ ազգ
ազգ սպանան իբրեանց տէր ընդունել ի խօսիլ ընդ Թագաւորն
քրիստոնեացոց եւթէ կամէ առնել խոզաղուխ իւն ընդ Ֆրան-
սիսպ, որ եւթէ քրիստոնեի ոչ կամիցին իւրեանք առնել լոցեն։
վերջի լուր եւրոպիոն նովէմբր ամսէն ցամաքաւ։

Ի առանգորդն Թագաւորին քրիստոնեացոց Պրինս
օֆ Վալէս, ի երրորդ յոգտեմբերի տասն արձակուրդ իւնէ ընդ-
տեալ ի հօրէ իւրմէ տանուանալ ընդ պրինսէզ կարօլինայ էլիզ-
զաբէթ բրունզվիկու։

Խռովութիւն մարաթէ և նիզամին խոզաղեալ չեր
քանիցս մտանաւոր ճակատամարտեր լէին, բայց ի մի տաստիկ ընդ ի-
մուէթեանցն զոր նիզամն մեծ ՀՕՕՕՕ զինուր տսեն թէ տանուէ
տոէեալ, և զվինիստրն նիզամին յանձնեալ են մարաթ ին։

Ոչ թէ միայն տրտմութիւն հասու լինիլ ժամա-
կէս նուազ կացութիւն ապգիս մերոյ յաչէ և ոգեալ զի
ծերքն պակասին ի մէնջ, քանզի Յովանէան Պրոյն Գէբրի-
քեանց վախճանեալ ի Մոնթրէթ, ի երրորդ նիրհան ամսոյն
գրեն թէ ստացուածն նորուէ 350000 ռուպի, զոր ի կենդանու-
թեան իւրն նշանաւորեալ վասն վանօրէից և այլոց ըստ բարի
կամաց իւրոց։

Ի 7 երրորդ շաբաթ ամսոյն Յովհաննէս Ադիրայ Շամ-
բեանն, եղեալ յաստէ առ երկրպագիչն, վասն փոխարկութեան
օգոյ, և ընդ իւր գնացեալեն պարոնիք Սիման Լուկան և Մեհ-
քըմ Մանուկեան։

Ամսոյս ԻԲ երրորդի մկրտեցաւ մանուկն Պարոն Յէղիա
Սահին, որոյ կնքահայրն էր Պարոն Համիր Զօրէր, որ և անուա
նակոչեցին Սեմ ։

Թիւն 1795 ովդան 6 պատրաստ, որ համապատասխան
գրէ Թէ մամադխանն քրման տիրէլայ լօթվալէ խանին քառնէլայ
և կուրագուզէլ ; իսկ յինքն նստաճայ ի հերալ ։
Ամսոյս ԻԲ ին եկն փոխնէթ իշէրուց պարոն Որդանան Էբրահամ ։
Ամսոյս 25 ին եկաւ աստէն պարոն Կիրակոս Յարութիւնեան
ոտ վէնէթպալէմ ։
Եւ 29 ին եկն փէկուուց պարոն Յարութիւն Աբեհան ։

Ինչ բան պրածս մադրասում ծախսեցի, բանկալու ապրանաց և անա-
ջինաց յատկութիւն իննայ Համս ամայ 28 Յունն Փրկչին 1795։

(Ապրշումն գինաց գինքնեն)

Բանուկի լեվ ավալ ապրիշումն որոյ կէ ան ճարտակ լինի ֆի գեսրն			44 յունուվ
և ս դօրումն		չորսէն 1 քաժինն ճարտակ լինի	42
և ս սէպտեմն		տասնէն	40
և ս չորսումն		քոլորն գ եղին լինի	39
մոյրադն ֆլրին քոլորն աւտալ և կէ ան ճարմակ և կապն և ս իբրնէ լինի			34
և ս		չորսէն մին քաժինն ճարտակ	30
և ս		դօռմ ունենալ եօթնէն մին քաժինն	29
և ս		կապն և ս չունավ լինի կապած	27 ½
Ուտղնագործայ կեղն		դօռմ չունենալ կապն իբրնէն լինի կապած	26
և ս		դօռմ ունենալ	24
Հիրիսբի երեք նախի կայեալ ապրիշում			22
Աեռապատի մին նախի ապրիշումն			28
և ս 2			26
և ս 3			22
Պահպանալ ալորած ապրիշումն			13
և ս անալորած և ս			10
Դօռմ առղնագործի ապրիշումն			4

Ճամբեղինայց գինն

Էջլանդն 70 ֆօլանոց փուշակի վանչ առնկի չէ լինն ֆի քսուն		110
և ս 60		100
և ս 55		80
և ս 60		68

և ս 45	ամալ քալուչերի փուշակին	69։
և ս 43	դօրում	55։
և ս 40	սէպտեմն	50։
և ս 38	չորսումն	45։
և ս 45	միջոյ փուշկին	56։
Պրղոմուռի կարմիր չէ լինն		36։
Դանդրի ավալ չէ լինն		65։
և ս դօռմն		60։
Հէդուբադի նոքսբ ին ավալն 4 առնկին քալուչ խոսէ քսունեղայ		17։
և ս դօռմն		14։
և ս սէպտեմն		9։
Օվանկշայն ավալն 40 ձեռնին		26։
օվանկշայն դօրումն		23։
ավանկշայն ասրին 50 ձեռնի		45։
մալդիա ղուլէնին 20 ձեռնովն ավելն		30։
և ս 20 դօրումն		25։
փուշակի քամի արիդար 12 ձեռնին ղուլէնին ավալն		23։
և ս 12 դօրումն		19։
և ս առանց քամի արի 12 տվալն		18։
և ս 12 դօրումն		15։
և ս 10		12։
մոյդէսա սրտչէն ավալն ֆի քսուն կէ ան մանիճուր քամի արիդար լինի		42։
և ս հնասրտին		35։
և ս ալաջոյ ասրին 50 ձեռնի ավալն		60։
և ս 50 դօրումն		50։
և ս 50 սէպտեմն		45։

Թեհլեմի տօփաշեին ամէն 10 ձեռնին	Ֆի քուռուն	30
Եւս դօյում 10		25
Եւս սէյում 10		20
Փուշակի սըստրմանիաղլըխին ամէն Ֆի 15 Ֆարդինն		45
Եւս դօյում		40
Եւս սէյում		25
Մըրզափուրին		16
Չափայ ադլուխին Ֆի 7 Ֆարդինն		26
Չուխայ սարին 16 ձեռնին		29
Եւս 14		26
Սեիդ ապատի քուլթադսարին 16 ձեռնին		80
Եւս սարին 16 ձեռնին		160
Ուզպեկի շիր շաքարին ամէնն		40
Եւս դօուին		35
Մանին		20
Թէմքի 20 ձեռնի սարին		43 ½
Եւս 18 Եւս		39
Եւս 16 Եւս		35
Եւս 14 Եւս		28
Գոլքաստանն		27
Մանկատօփին 10 և 8 ձեռ ձիքս և 2½ ձեռ լէնգէն		19 ½
Եւս 8 և 6 ձեռ ձիքս և 2| ձեռ լէնգէն		13
Եւս 6 և 4 ձեռ ձիքս և 1½ ձեռ լէնգէն		11
Չուխայ բէլբուլ 20 ձեռնի սարին		55
Եւս Եւս 18 ձեռնի սարին		50
Եւս Եւս 16 ձեռնի		45

Մանկասարին 20 ձեռնի	30
Մանկասարին 18 ձեռնի	28
Մանկասարին 16 ձեռնի	26
Ջօրայ մանկատօփին	6 ½

(Ուղև թէլեղինաց գինէ,)

Քանկալու ուղն Ֆի քանդին այսինքն 500 ռաթլն	22
Մադրասա ուղն	3
Կոնջթի լթէլն	23
Դէնագարչակի լթէլն	20

(Անաջղեղինաց գինէ)

Քանկալու շաքար ամէնն Ֆի քանդին	17
Եւս շաքար դօուին	14
Եւս գուռնն	11
Եւս կարմիր մուստարդն	4
Եւս սագմէթին	7
Եւս ժիրէն	28
Եւ չորատրակն	16
Փիսիէն	50
Եւս փիսիէին միէմն	2
Ամէն ռազմնագարի քրինձ Ֆի դարսին այսինքն 9256 և կէս ռաթլն	8
Դօյումն	7
Կարգասիճն քրինձն ամէնն	60
Եւս դօուին	5
Եւս սէդուին	4
Կոնձիթն	9
Չօխուդն	40

փամփանայ պիղծ	35։
կանանչ դալը	45։
լժուժար դալը	40։
ևս կտրածն	45։
քուլթին	60։
դնգայ չօլի ցորէնն	60։
դուդխուն	40։

(չինու ապրանց գինէ)

չինու ավազ կաւկան ապրիշում ֆի փիլտուն ը 133 ռասթ ըն 33 տուկի էն	225։
ևս դօսմ	190։
ևս սէուին	90
ևս չարուին	80
ևս քանդն ֆի քուրին	9
ևս 45 փէղի սիտին էրմիր հինչ դղին կեցտ ղռավել սէվ և ձրմկ ֆի լժանն	18
ևս 45 փէղի վէրն գոյնով սիտին ֆլօրն ֆի լժանն	16
ևս 35 ևս լուստրին	10
ևս 35 ևս ևս ֆլօրն	12
ևս 35 ևս դամասկն	16
ևս 45 ևս պիկինն	6
ևս ևս սպէկ այսայէն	5
ևս ևս սիլտին	2
ևս ևս ֆիտլ զռան	5
ևս լժ ռաթ ունակն ֆի քանդին այսինքն 500 ռասթ ըն	28
ևս ժիպանն ֆի փիքուն	5
ևս ապրշումն չամժ բին ֆի դանէն	1

ևս քաղաթէ մաճ զամին ֆի 100 դանէն	12½
ևս փոքրն ևս	9
չինու ավազ չինչինու ճարմակ մարին ֆի քանդին	50
ևս դօսմն	40

(ֆէզուայ ապրանաց գիննէ)

մռմն ֆի քանդին	100
պաքայինն	55
քիչգիժանն ֆի մին քանդին	15
ոզդէ սէշն ֆի քանդին	50
ձվան կաշին ֆի 100	2
քաթն	27
լինդէպաստան ֆի ռասթ ըն	2½
ֆօրալ տախտակն ֆի 100 դանէն	30
պէրան փայտն ֆի դանէն	20
շիմթի տախտակն ևս	6
տախտակի քսել լժէլն ֆի հինգ փարին	1
ռաճալ մարֆինն ֆի քանդին	150
դօսմն ևս	120
սէուին ևս	90
չարուին ևս	60
լաքն ևս	28

(Մուշխթադտայ ապրանաց)

քսել հալդին ֆի քանդին	55
ճիլե	10
ևանամայ լժ ռաքայ ղօրէնն 9256½ ռասթ քանաց պարսին	90
ավազ լժ ռաթ ունն ֆի դուզին	5
ֆօսմն ևս	2½

Հ	ամ	ը	հասած	Յինտիւրօն	նաՀն	քափտան	Օգըօրն կալկալիս ուց
				Գլասկօ			Ընրիմ իւր
				Մէլվիլ կաստէլ			Լամբրի
		4		Նաճախ	անօն		Մէկրիմ
		6		Հափ	նաՀն		Ջուամ ջօրնէկ փէգուայ
		6		Գիմբէլ	բրիգն		Ջընուիլսն
			եւաՀ	Միգար	նաՀն		Ֆարլիսան վիզագնափամ նամ
				Ֆէնիքս			Ֆլամինգ ոչխ ն
				Էլիզայ			Դիւն չհատագար
				Մէըտէլ	բրիգն		Յուլիսան վիզագնափամ նամ
				Քօրշամ	նաՀն		Ինէս կալկալիս այ
				Գիլֆօրդ	բրիգն		Մօսէս գօդլօր
				Գաբրիէլ	նաՀն		Կէրա կալկալիս այ
		7		Յօրֆէնար			տրինիտարի
		10		Յօպ	անօյն		Լինգի կօյնակ
		11		Ռէվհատէնա			կրուվնյ
				Ընտէլզայ			Յէլդայն պանդէի
		12		Զէնա	շլուփկ		Պէնտօա բանկալայ
		12	հասած	Պրունէրջօզէֆ	նաՀն		Ջոնյուիլս մուշլիգանդարայ
		14		Տէլմակուս	անօն		Մէտիու կոլումբուց
		15		Մէրի	նաՀն		Տարնբուլ կալկալիս այ
				Ռեստորմէշօն			Դօլօէ
				Թիիս			Ռուլուկ
		16		Մէրկիւրի	անօյ		Յուդկօկ գանջամուց
				Վէջեյանթ	նաՀն		Ամմն չէտագարի
				Կաֆրին	անօյ		Յուիդօն քէպրջանգ

Համ ١٥	հատած	Պարսկվլիկնա նաւէն քաւ տան	Յաւուդ օն վինգ ափրնամ	١٥٥
١٦		Սէրայ	Քաքսօն	կալկաթ ուց
		Էն	Էէչ	
		Կարտիէր	Նէշ	յուրինգ օտայ
١٩	եւաճ	Աֆօլկ		կռուն
		Կարտիէր	Նէշ	մու էլ բանդարն
		Նէլսըն	Ուաշօկ	բուքթայի
٢١	հատած	Ֆէննիքս անօն	Տոմնօն	բանկալուց
٢٢		Ինտէլիգա նաւէն	Յալդէն	կուռնէթ էէրուց
٢٥		Զաւլօթ այ	Պարվիս	Զուտպօնի
		Թէնհէմ անօն	Էէգի	մու չինբանդաուց
٢٧		Ֆիլօսոֆէր	Յօսբրօ	փէգուայ
		Յօպ նաւէն	Մրիկէնպլ	կալկաթ ուց
	եւաճ	Ման		
		Թէլմաուս անօն		
		Քինգ նաւէն	Էէգ	
		Շան	Յարմաուզայ	
		Մէլվիլ կասէլ		առ ե րօքին
		Նուբին		
		Թիթիս		
		Լիօվինէմ		
		Ինէնթ իւրիէն		
		Մէրկիւրի անօն		
٢٨	եհաս	Էմրօզթ նաւէն	Թօմսօն	կալկաթ ուց
٢٩		Քինգ բիայ	Էլմիտ	Փիլադէլֆին
		Շան քայրամ	Իանգ	փունթ շէրուց

Տօնե

Տօնե	Ամսոյ	Շաբաթուայ	Ամսոյ	Տարուայ
		١ րկ Սբ Աստուած	20	١٩
		٢ դշ Շաբաթ	21	٢٠
		٣ կգ Միւռոկի	22	٢١
		٤ դշ Խրկտ շաբաթ	23	٢٢
		٥ կգ Իրեք շաբաթ	24	٢٣
		٦ ուշ Չորեք շաբաթ	25	٢٤
		٧ ակ Հինգ շաբաթ	26	٢٥
		٨ բշ Ս Խաչ	27	٢٦
		٩ կգ Շաբաթ	28	٢٧
		١٠ դշ Կիւրակի	29	٢٨
		١١ կգ Երկոտ շաբաթ	30	٢٩
		١٢ դշ Երեք շաբաթ	31	٣٠
		١٣ կգ Չորեք շաբաթ	١	٣١
		١٤ ուշ Հինգ շաբաթ	٢	٣٢
		١٥ ակ Ս Խորհուրդ	٣	٣٣
		١٦ բշ Շաբաթ	٤	٣٤
		١٧ կգ Կիւրակի	٥	٣٥
		١٨ դշ Երկոտ շաբաթ	٦	٣٦
		١٩ կգ Երեք շաբաթ	٧	٣٧
		٢٠ դշ Չորեք շաբաթ	٨	٣٨
		٢١ կգ Հինգ շաբաթ	٩	٣٩
		٢٢ ուշ Ս Յարութիւն	١٠	٤٠
		٢٣ ակ Շաբաթ	١١	٤١
		٢٤ բշ Կիւրակի	١٢	٤٢
		٢٥ կգ Երկոտ շաբաթ	١٣	٤٣
		٢٦ դշ Երեք շաբաթ	١٤	٤٤
		٢٧ կգ Չորեք շաբաթ	١٥	٤٥
		٢٨ ուշ Հինգ շաբաթ	١٦	٤٦
		٢٩ ակ Ս Համբարձում	١٧	٤٧
		٣٠ ուշ Շաբաթ	١٨	٤٨

Տօնե եղեւան Սրբոց Խաչիե

Օր Համբարձմանե կ՚ելլ